

Vukovar u revolucijama 1848./1849.

Došen, Martin

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:658020>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Martin Došen

**VUKOVAR U REVOLUCIJAMA
1848./1849. GODINE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

MARTIN DOŠEN

**VUKOVAR U REVOLUCIJAMA 1848./1849.
GODINE**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Kristina Milković

Sumentor: doc. dr. sc. Krešimir Bušić

Zagreb, 2024.

Sažetak

Rad istražuje društvenopolitička zbivanja u Vukovaru i okolici tijekom revolucija 1848. i 1849. godine. Za razliku od dosadašnje historiografije, koja navedeno razdoblje i zbivanja nerijetko promatra iz perspektive Zagreba, ovaj rad u fokus stavlja grad Vukovar i njegove građane. Veći dio rada posvećen je unutarnjoj i vanjskoj politici grada i županije, odnosno raspravama i odlukama donesenim na sjednicama skupštine Srijemske županije te odjecima i reakcijama građana na odluke politički angažiranih Vukovaraca. Sukobi narodne i mađaronske stranke, na čelu s mađaronom i prvim podžupanom Josipom Žitvajem, napose na sjednicama skupštine Srijemske županije, trajali su u punom jeku do kraja kolovoza 1848. godine, kada Žitvaj doživljava konačni pad i kada, nedugo zatim, dolazi do otvorenog rata s Ugarskom. Politički su sukobi primarno vođeni oko jezika, koji je smatran, naročito u ono doba, glavnim obilježjem određene nacije. Slabljenjem mađaronskog političkog utjecaja u Vukovaru i Srijemu, ubrzo započinje i postupno jača hrvatsko-srpska borba za Srijem. Zagovornici svesrpskog Srijema pozivali su se na članak VII. Hrvatskog sabora iz 1848. godine, koji su neprestano pogrešno tumačili, da bi, na kraju, za uzrok svih svojih nedaća i propalog ranog velikosrpskog projekta proglasili bana Jelačića. Među prvim žrtvama svesrpskog Srijema, odnosno protovelikosrpske zamisli bio je vukovarski grof Hugo Filip Karlo od Eltza, o čijoj je smrti, okolnostima i svjedočanstvima ubojstva u radu posvećeno cijelo poglavlje.

Ključne riječi: Vukovar, Srijemska županija, Eltz, Žitvaj, Jelačić, mađaroni, 1848., 1849., revolucija, proljeće naroda.

Abstract

The thesis examines sociopolitical events that occurred in Vukovar and its surroundings during the revolutions of 1848 and 1849. Unlike previous historiographical works, which often explore this period and events from the perspective of Zagreb, this thesis puts the focus on the city of Vukovar and its citizens. A larger part of this thesis is dedicated to the domestic and foreign policies of the city of Vukovar and the county of Srijem, that is, on the debates and decisions made at the meetings of the Srijem County Assembly and the reactions of the Vukovar citizens to the decisions of their town's and county's leadership. The conflicts between the people's and magyaron parties, latter led by the magyaron and first county sub-prefect Josip Žitvaj, were in full motion until the end of August 1848, when Žitvaj faced his final political downfall and when, soon after, an open war with Hungary started. Political conflicts were primarily centered around the question of language, which was at the time considered to be the main characteristic of a given nation. With magyaron political power weakening in Vukovar and Srijem County, the croatian-serbian struggle for Srijem began and eventually incresed. People advocating for an all-serbian Srijem referred to Article VII of the Croatian Parliament from 1848, which they often misinterpreted, for them to, in the end, as the cause for all their misfortunes and for the failure of the proto-Greater Serbia project blame ban Jelačić. Among the first victims of the all-serbian Srijem, or the proto-Greater serbian idea, was Vukovar's count Hugo Philip Karl von Eltz, about whose death, circumstances, and testimonies of his murder we dedicated an entire chapter in this thesis.

Keywords: Vukovar, Srijem County, Eltz, Žitvaj, Jelačić, magyarons, 1848., 1849., revolution, springtime of the peoples.

Popis kratica

HDA – Hrvatski Državni Arhiv

DAVU – Državni arhiv u Vukovaru

ur. – urednik/urednica

tzv. – takozvani/takozvana

prir. – pripremio/pripremila – priredio/priredila

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Proljeće naroda	4
3. Sjednice skupština Srijemske županije	7
3.1. <i>Sjednice skupština Srijemske županije održane od kraja 1847. do travnja 1848. godine – odluke, reakcije i komentari</i>	7
3.2. <i>Sjednica skupštine Srijemske županije održana 3. travnja 1848. godine – odluke, reakcije i komentari</i>	11
3.3. <i>Prvi podžupan Srijemske županije Josip Žitvaj</i>	15
3.4. <i>Proglasi bana Josipa Jelačića i pismo Srijemskoj županiji</i>	17
3.5. <i>Sjednica skupštine Srijemske županije održana 6. svibnja 1848. godine – odluke, reakcije i komentari</i>	19
3.6. <i>Sjednica skupštine Srijemske županije održana 30. svibnja 1848. godine i Zahtijevanja Starog Vukovara</i>	23
4. Događaji u ljeto i ranu jesen 1848. godine	27
4.1. <i>Sukobi</i>	27
4.2. <i>Iločka skupština i ban Josip Jelačić</i>	30
4.3. <i>Povratak Josipa Žitvaja</i>	32
4.4. <i>Posljednja presuda</i>	34
5. Ubojstvo grofa Eltza	37
5.1. <i>Grof Hugo Filip Karlo von Eltz</i>	37
5.2. <i>Ubojstvo grofa Eltza – svjedočanstva, razlozi i posljedice</i>	39
6. Pitanje pripadnosti Srijema	46
6.1. <i>Članak VII</i>	47
6.2. <i>Borba za Srijem</i>	48
6.3. <i>Hrvati i hrvatski ban kao glavni krivci</i>	51
7. Zaključak	53
Popis izvora i literature	55
Prilozi	58

1. Uvod

Hrvatska historiografija i šira hrvatska javnost povijest grada Vukovara nerijetko svodi na razdoblje devedesetih godina dvadesetog stoljeća. Unatoč iznimnoj važnosti i značaju Vukovara u suvremenoj hrvatskoj povijesti, starija povijest grada Vukovara ostaje zanemarena, svedena na bilješke ili, u najboljem slučaju, parafraziranje već napisanih rečenica i odlomaka. Ovaj diplomski rad istražuje događaje i društvenopolitičke promjene u Vukovaru i okolici tijekom revolucija 1848. i 1849. godine te, uz iznimku posljednjeg poglavlja, fokus stavlja na Vukovar i Vukovarce. U radu ćemo nastojati odgovoriti na nekoliko istraživačkih pitanja poput: *Kako su vodeći ljudi i stanovnici Vukovara reagirali na zbivanja u Monarhiji tijekom revolucija 1848./1849. godine? Tko su bili glavni politički akteri u Vukovaru i kakvog su odjeka imali njihovi postupci među stanovnicima Vukovara? Koji su vukovarski događaji obilježili revolucionarne godine?*

Poglavlja su zamišljena kao posebne zaokružene cjeline, koje se, izuzev uvodnog poglavlja *Proljeće naroda*, bave određenom tematikom vukovarske povijesti. Svako poglavlje služi kao posebna podloga za daljnja istraživanja. Prvi dio rada, *Sjednice skupština Srijemske županije* bavi se pretežito raspravama i odlukama donesenim na sjednicama županijske skupštine, za što smo se koristili zapisnicima sjednica Srijemske županije, koji se čuvaju u Hrvatskom državnom arhivu. Osim toga, u radu smo naveli, koristeći se ondašnjim novinama, kako hrvatskim tako i srpskim, te brošuram *Vukovarski događaji* tiskanom 1848. godine, reakcije Vukovaraca i Srijemaca na odluke vodećih ljudi čime smo radu pristupili i iz perspektive društvene povijesti te omogućili nam bolje razumijevanje gledišta i svjetonazora ondašnjih Vukovaraca. Drugi dio rada, *Događaji u ljeto i ranu jesen 1848. godine*, prikazuje početak hrvatsko-srpskih previranja, obračune s vodećim vukovarskim/srijemskim mađaronima te ističe značaj Jelačićeva dolaska u Srijem u ljeto 1848. godine. Treći dio rada, *Ubojstvo grofa Eltza* istražuje okolnosti, svjedočanstva i proturječnosti glede ubojstva grofa Huga Filipa Karla Eltza te njegovo ubojstvo razmatra kao posljedicu protovelikosrpskog projekta. Svjedočanstva i opise ubojstva crpili smo poglavito iz onodobnih novina, objavljenih izvora poput *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od 1848.* Josipa Neustädtera te starijih historiografskih djela poput *Crtice iz prošlosti Vukovara* Placida Belavića. Četvrti dio rada, *Pitanje pripadnosti Srijema* bavi se člankom VII. Hrvatskog sabora iz 1848. godine, koji su tijekom revolucija, a i nakon, mnogi suvremenici pogrešno tumačili i tvrdili da su njime Hrvatski sabor i ban Jelačić predali cjelokupni Srijem tzv. Srpskoj Vojvodini. U poglavlju su

navedeni i događaji tijekom 1849. godine koji se tiču pitanja pripadnosti Srijema te reakcije srpskog stanovništva na konačno razgraničenje Srijema.

Dosadašnja je historiografija vrlo oskudno pisala o ovom razdoblju vukovarske povijesti. Među najtemeljitijima valja istaknuti Slavka Gavrilovića i djelo *Srem u revoluciji 1848-1849*. No, ovo je djelo tiskano 1963. godine s određenim ideološkim pristupom tematici, zbog čega zahtijeva novi, drugačiji pogled na prošle događaje. Uz to, djelo je tiskano na ćirilici zbog čega je umanjena njegova pristupačnost široj, suvremenoj hrvatskoj publici. Zatim ističemo djelo *Slavonija i Srijem 1848. i 1849. godine: hrvatsko-mađarski odnosi* Ivana Balte izdano 2000. godine, u kojemu je, iako u kratkom opsegu, opisana povijest Srijemske županije tijekom revolucija. Ipak, u fokusu je cjelokupan Srijem, a ne grad Vukovar. Određene događaje, koje ne pronalazimo u ostatku historiografije, napose hrvatsko-srpske sukobe u ljeto 1848. te detalje o ubojstvu grofa Eltza, objavio je Placido Belavić u djelu *Crtice iz prošlosti Vukovara*. Djelo *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, svojevrsna enciklopedija vukovarske prošlosti, razdoblje revolucija svodi na Jelačićev obilazak Slavonije i Srijema, pritom izostavljajući opis banova dolaska u Vukovar, te na par odlomaka iz Gavrilovićeve djela *Srem u revoluciji 1848-1849.*, ne spominjući odluke skupštine Srijemske županije tijekom proljeća 1848., prvog podžupana Josipa Žitvaja, ubojstvo grofa Eltza i slično.¹ Ostala historiografska djela, koja navode poneke događaje u Vukovaru u razdoblju revolucija, primarno dolazak bana Jelačića, hrvatsko-srpski sukobi u ljeto 1848. i ubojstvo grofa Eltza, su: *Srijem: naselja i stanovništvo* Rudolfa Horvata izdano 2000. godine i *Srijemski i podunavski biseri: hrvatski doprinos Srijemu* Vlatka Rukavine izdano 2001. godine.

U radu ćemo pri citiranju izvora nastojati ostati dostojni izvornom tekstu te ne ćemo mijenjati arhaične riječi i izraze. Tamo gdje je potrebno, navest ćemo u bilješkama prijepis na latinično pismo.

¹ KARAMAN et al., *Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, 176-179.

2. Proljeće naroda

Revolucije koje su zahvatile gotovo čitavu Europu sredinom 19. stoljeća uzrokovane su, s jedne strane teškom ekonomskom krizom agrarnog tipa koja je zahvatila Europu 1846. godine, te s druge strane događajima koji su se odvijali u Francuskoj krajem veljače 1848. godine.² Nemiri uzrokovani nezadovoljstvom francuskog naroda prema vlastitom ministarstvu, napose zbog zabrane javnog okupljanja, navelo je 23. veljače predsjednika ministarstva Guizota da preda ostavku zajedno s cjelokupnim ministarstvom.³ U večer istoga dana, okupilo se mnoštvo naroda pred kućom rečenog ministra predsjednika, gdje je, iz straha i kobne zabune vojnika, došlo do pokolja civila. Idućeg je dana razjareni narod zaposjeo i opljačkao kraljevsku palaču Tuilerie, a zatečene vojnike pobio. U strahu od odmazde, kralj Luj Filip I. uzaludno se odrekao prijestolja u korist svoga unuka. Pobunjenici su zapalili kraljevsko prijestolje, na kraljevsku palaču postavili su natpis „*Hôtel des invalides civils*“ te proglasili republiku.⁴ Privremena vlada raspisala je opće izbore za Ustavotvornu skupštinu, proglasila slobodu javnog okupljanja, slobodu tiska, ukinula smrtnu kaznu i ropstvo u kolonijama.⁵ Ubrzo se vijest o događajima u Parizu prošire Europom. Njemačke države poput Badena, Bavarske, Frankfurta, Hessena i Würtemberga proglasile su slobodu tiska, a bavarski kralj raspao je izbore za sabor. Ubrzo je njemački narod započeo zahtijevati uspostavu općeg njemačkog parlamenta, sastavljenog od svih Nijemaca u Europi. U sjevernim talijanskim državama pod vlašću Habsburgovaca, poput Lombardije i Venecije, jačao je pokret za ujedinjenje sa Sardinijom, a u Milanu je raspisana nagrada za onoga tko ubije Radetzkg. Ubrzo je cijela sjeverna Italija zapala u oružanu revoluciju.⁶ U Ugarskoj, tijekom sjednice zajedničkog sabora u Požunu 3. ožujka, Lajos Kossuth održao je znameniti govor kojim je otvorio vrata budućoj mađarskoj revoluciji.⁷ Mađari okupljeni oko Kossutha zahtijevali su od kralja, između ostalog, da Ugarskoj dade odgovornu vladu.⁸ Dana 12. ožujka bečki studenti sastavili su adresu caru u kojoj su zahtijevali slobodu govora i tiska, sloboda vjere, učenja i obučavanja te ujednačavanje staleških prava. Idućeg je dana napetost među staležima prouzrokovala bunu u kojoj je konačno svrgnut knez

² CARPENTIER, LEBRUN, prir., *Povijest Francuske*, 216.

³ CARPENTIER, LEBRUN, prir., *Povijest Francuske*, 216. i HORVAT, *Ban Jelačić, sv. 1 – Hrvatski pokret 1848.*, 13.

⁴ HORVAT, *Ban Jelačić, sv. 1 – Hrvatski pokret 1848.*, 13-16.

⁵ CARPENTIER, LEBRUN, prir., *Povijest Francuske*, 217.

⁶ HORVAT, *Ban Jelačić, sv. 1 – Hrvatski pokret 1848.*, 17.

⁷ Isto, 18.

⁸ ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, 299.

Metternich.⁹ Nedugo zatim, car Ferdinand izdao je proglas kojim proglašava slobodu tiska te obećava narodima Monarhije ustav na osnovi odgovorne parlamentarne vlade.¹⁰ Primivši ove vijesti, Mađari su zahtijevali ukinuće staleških razlika, zastupnički sabor sastavljen od izabраниh narodnih zastupnika, odgovorno i od Beča neovisno ministarstvo, jednakost pri plaćanju poreza, ukinuće kmetstva, crkvene desetine i urbara itd.¹¹ Car Ferdinand, pod pritiskom mađarskog poslanstva, imenovao je nadvojvodu Stjepana za svog punomoćnog namjesnika, a grofa Batthyáhya za predsjednika mađarskog ministarstva. Dana 15. ožujka, Ugarski je sabor donio zaključke kojima su dokinuta urbarska prava i dužnosti, seljaci su oslobođeni rabote i desetine, a plemići obvezani plaćati poreze. Zaključci su prihvaćeni od strane velikaše kuće 18. ožujka. Mađarsko je ministarstvo, bez kraljeve sankcije, proglasilo rečene zaključke i tim činom de facto dokinula kraljevu vlast u Ugarskoj.¹² Kralj je 11. travnja sankcionirao trideset i jedan članak Travanjskih zakona čime je udovoljio mađarskih zahtijevanjima. Ugarska je postala nasljedna ustavna monarhija, palatin kraljevim zastupnikom s potpunim ovlastima u kraljevoj odsutnosti, odluke kralja i palatina morao je potpisati neki od ministara u vladi kako bi se smatrale važećima, proglašeno je ujedinjenje Transilvanije i Ugarske, građani su postali ravnopravni i jednaki pred nezavisnim sudovima, ukinute su porezne povlastice, svi su kmetovi oslobođeni vlastelinskih obveza i slično. Za Hrvate i ostale manjine poguban je bio zakona ugarskog ustava prema kojemu je mađarski jezik proglašen službenim jezikom uprave i zakonodavstva u zemlji.¹³ Ovo će se, kao što ćemo vidjeti, kršiti sa zahtijevanjima hrvatskog naroda, primarno iz razloga što je jezik smatran primarnim obilježjem jedne nacije te bi se Hrvati i ostale manjine, prihvaćanjem mađarskog jezika odrekli svojeg nacionalnog identiteta. Glede Srijemske županije, *Travanjski zakoni* podrazumijevali su potpuno sjedinjenje s Ugarskom te sudjelovanje zastupnika Srijemske županije na Ugarskom saboru.¹⁴ Potaknuti, između ostalog, događajima u Beču i Pešti, govorom Ivana Kukuljevića od 17. ožujka te proklamacijom slavenskih đaka bečkog sveučilišta hrvatskom narodu, hrvatski se politički predstavnici sastanu 25. ožujka u narodnom domu i donesu Zahtijevanja naroda u trideset točaka.¹⁵ Bila je to želja političkih predstavnika za modernizaciju nacionalne hrvatske države

⁹ HORVAT, *Ban Jelačić, sv. 1 – Hrvatski pokret 1848.*, 24-28.

¹⁰ HORVAT, *Ban Jelačić, sv. 1 – Hrvatski pokret 1848.*, 24-28. i ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, 299.

¹¹ ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, 299.

¹² HORVAT *Ban Jelačić, sv. 1 – Hrvatski pokret 1848.*, 29.

¹³ KONTLER, *Povijest Mađarske: Tisuću godina u Srednjoj Europi*, 253-255.

¹⁴ ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, „Slavonija, Srijem i Baranja u 19. stoljeću“, 382.

¹⁵ HORVAT *Ban Jelačić, sv. 1 – Hrvatski pokret 1848.*, 32-37. Vidi i: DRAGO, ur., *Trojedna Kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija u Habsburškoj Monarhiji 1848./1849. : od ustavnih sloboda Ferdinanda I. do proglašenja Oktroiranog ustava Franje Josipa I. u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2021.; VALENTIĆ, ur., *Hrvatska 1848. i 1849. : zbornik radova*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001.

na temeljima slobodarske filozofije. Preduvjet tome bilo je ujedinjenje hrvatskih zemalja, veća autonomija Trojedne kraljevine te uvođenje hrvatskog jezika, kao glavnog obilježja jedne nacije. Hrvatski je narod zahtijevao: imenovanje baruna Josipa Jelačića Bužimskog hrvatskim banom, sjedinjenje Dalmacije i Vojne Granice s Kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom, neovisno i Saboru odano ministarstvo, uvođenje narodnog jezika u unutarnje i vanjske poslove, slobodu vjere, tiska, učenja i govora, godišnji državni sabor na izmjenju u Zagrebu, Osijeku, Zadru ili Rijeci, zastupanje naroda u Saboru na temelju jednakosti bez razlike staleža, jednakost svih pred sudom, jednakost pri plaćanju poreza, ukidanje kmetstva, uvođenje narodne straže na čelu s vrhovnim zapovjednikom kojega će birati Sabor, slobodu i prava za krajišnike itd.¹⁶ Na zahtijevanja hrvatskog naroda Mađari su 28. ožujka odgovorili poslanicom, u kojoj, osim što je sastavljena na način kao da Slavonija i Primorje nisu dio Hrvatske, se tvrdi da Hrvati ne moraju tražiti svoja prava jer mađarska prava vrijede i za Hrvate. Narodni im jezik dozvoljavaju samo unutar granica svojih općina i županijama, dok se u javnim državnim poslovima i zakonodavstvu ima koristiti mađarski jezik. Hrvati su s punim pravom odbili mađarsku poslanicu.¹⁷ Kao što je rečeno, car Ferdinand sankcionirao je zakone donesene na saboru 1848. godine, među kojima je članak V. određivao da na sabor u Peštu hrvatske županije šalju svoje zastupnika u sastavu: Virovitička županija 4, Požeška županija 2, Srijemska županija 3, Riječki kotar 1, središnje hrvatske županija 18, Hrvatska vojna granica 8 i Slavonska vojna granica 3 zastupnika. Zakonske osnove o mađarskom jeziku i narodnosti, prema kojima je Srijemskoj županiji dozvoljena uporaba latinskog jezika narednih šest godina, nisu sankcionirane.¹⁸ Unatoč sve većim mađarskim prijetnjama, hrvatski je narod svoj položaj u Monarhiji i nadolazećim revolucijama snažno učvrstio 23. ožujka kada je car Ferdinand imenovao baruna Josipa Jelačića hrvatskim banom, tajnim kraljevskim savjetnikom te ga unaprijedio u čin generala i zapovjednika glinske i petrinjske pukovnije, a potom (7. travnja) u čin podmaršala i vrhovnog zapovjednika u Hrvatskoj i Vojnoj Granici.¹⁹ Naklonost bečkog dvora novome hrvatskome banu osigurat će hrvatskome narodu jaku političku potporu tijekom 1848. i 1849. godine.

i ŠIDAK, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848-49*. Zagreb: Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest, 1979.

¹⁶ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 479-481.

¹⁷ HORVAT, *Ban Jelačić*, sv. 1 – *Hrvatski pokret 1848.*, 41.

¹⁸ ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, 299-300.

¹⁹ MIJATOVIĆ, *Ban Jelačić*, 26. i „Jelačić, Josip“.

3. Sjednice skupština Srijemske županije

Društveno-politički život u Vukovaru i okolici mijenjao se sukladno odlukama sjednica skupština Srijemske županije. U ovome ćemo poglavlju navesti neke od odluka donesenih na sjednicama u razdoblju od kraja 1847. godine do ljeta 1848. godine. Osim odluka županijskih skupština, navest ćemo ljude koji su igrali ključne uloge u oblikovanju i vođenju politike Vukovara i Srijemske županije. Zatim ćemo, koristeći se, između ostalog, ondašnjim novinama, prikazati reakcije i pogled naroda na društveno-političke promjene i osobe koje su svojim djelovanjem utjecale na odluke skupština Srijemske županije. U radu možemo uočiti kako su novine na naše područje uvele novi oblik političke kulture, u kojoj politika nije rezervirana samo za nekolicinu nego u njoj, naročito pomoću dopisa, sudjeluje sve širi krug ljudi.

Tablica 1. Popis stanovništva grada Vukovara 1857. godine.²⁰

	Hrvati	Srbi	Nijemci	Mađari	Židovi	Romi	Ukupno
Vukovar	2.601	1.737	1.399	291	122	33	6.183
Stari Vukovar	2.132	1.632	1.000	222	104	9	5.099
Novi Vukovar	469	105	399	69	18	24	1.084

Tablica 2. Demografska slika Srijemske županije 1840. godine prema Alexins von Fegensu:²¹

	Hrvati	Srbi	Nijemci	Mađari	Slovaci	Ukupno
Srijemska županija	32.659	63.223	1.600	2.500	500	100.482

3.1. Sjednice skupština Srijemske županije održane od kraja 1847. do travnja 1848. godine – odluke, reakcije i komentari

Pitanje uvođenja hrvatskog jezika kao službenog u Srijemsku županiju, te slijedom toga pitanje pripadnosti Srijemske županije otvoreno je već krajem 1847. godine na sjednici skupštine Srijemske županije. Oba su pitanja u očima obje stranke, narodne i mađarske, bila dio istog pitanja: *pod čiju vlast spada Srijemska županija?* Nakon uvodnog govora prvog podžupana Josipa Žitvaja, nadzornik kameničke gospoštine pohvalio je uvođenje hrvatskog jezika u Hrvatskom saboru, ali je iskazao zabrinutost kako se u tome krije namjera odcjepljenja od Ugarske, odnosno „*magjarske matere-domovine*“ te da Srijemska županija treba odlučiti

²⁰ HORVAT, *Srijem: naselja i stanovništvo*, 279.

²¹ BALTA, *Slavonija i Srijem 1848. i 1849. godine: hrvatsko-mađarski odnosi*, 30.

kojemu dijelu pripada, predloživši da županijski poslanici u Hrvatskom saboru postave pitanje: „*sačinjava li srěmska varmedja ćeloviti dio Slavonie ili Ugarske?*“.²² Potom je započela rasprava o uvođenju narodnog jezika. Naime, kao što ćemo vidjeti, pitanje službenog jezika shvaćalo se kao državnopravno pitanje, odnosno jezik je smatran vrlo važnom odrednicom pripadnosti jednoj naciji, zbog ćega su, očekivano, narodnjaci otvoreno tražili uvođenje narodnog (hrvatskog) jezika kao službenog. Nakon što je jedan narodnjak ukazao na opasnost koja prijete ukoliko se ne uvede narodni jezik kao službeni, Dimitrije Rogulić izjavljuje kako treba uvesti „*sěrbški (rácz) jezik*“ jer u Srijemu živi mnogo više Srba nego „*došlacah Magjarah*“.²³ Ovome se usprotivi odvjetnik ćerevićke gospoštine i na mađarskom jeziku naglasi kako se zaključak Hrvatskog sabora ne može smatrati općim zakonom jer ga nije potvrdila Zagrebaćka županija „*koja na pokrajinskom saboru nikako ni zastupana nebiše. Turopoljci i ostalo plemstvo odande nezakonito bježe izključeni; - srěmski i vćerovitićki poslanici, buduć da nisu imali o tom naputjenja nisu smćeli o tom glasovati, i tako se zaključak taj smatrati ima kao nasilna jedne stranke odluka...*“.²⁴ Osim toga, taj se zaključak, prema mađaronu, ne bi mogao protezati na Srijem jer je prema zakonima iz 1715., 1725. i 1743. godine Srijemska županija određena kao dio Ugarske, a ne Slavonije.²⁵ Nakon kratke rasprave, podžupan Josip Žitvaj donese odluku prema kojoj latinski ostaje službenim jezikom sve dok kralj ne potvrdi zaključak Hrvatskog sabora nakon ćega će se u poslovima s „*izvanjskimi varmedjami*“ umjesto latinskog koristiti mađarski, a u poslovima „*sdomaćimi*“ županijama srpski jezik: „*nu baš onaj sěrbški jezik, koi se u srěmskoj varmedji od naroda govori, a ne stari hćervatski jezik; ostavljajući ostalim varmedjam i hćervatskim oblastim, da isto tako svoja domaća narćēja upotrěbljavaju.*“²⁶ Odluku prvog podžupana prihvatile su obje stranke.²⁷

Kako su pristalice narodne stranke reagirali na ove odluke govori nam komentar anonimnog autora pod pseudonimom S. Rodoljubćević objavljen u *Novinama Dalmatinsko-hćervatsko-slavonskim*. Iako kratak, u ovome komentaru možemo oćitati stavove prosjećnog

²² I. M., *Novine dalmatinsko-hćervatsko-slavonske* (Zagreb), 25. 1. 1848., 27.

²³ Isto.

²⁴ Isto.

²⁵ Izostavljajući ćinjenicu da je prilikom obnove Srijemske županije, na prvoj skupštini županije proćitana instrukcija Carskog dvora prema kojoj su Slavonija i Srijem u „*svim politićkim, upravnim i sudćkim pitanjima*“ podvrgnuti hrvatskom banu i saboru, odnosno: obnovljene su županije prikljućene Hrvatskoj. SRŠAN, DOBRICA, prir., *Zapisnici sjednica Srijemske županije 1745. – 1759.*, 21. i *Novine dalmatinsko-hćervatsko-slavonske* (Zagreb), 25. 1. 1848., 27.

²⁶ Ovdje se vjerojatno pod „*sěrbški jezik*“ mislilo na ekavski, a pod „*hćervatski*“ na ikavski govor. Oba su govora bila prisutna u Vukovaru u ovome razdoblju, o ćemu je pisao, primjerice, Brane Ćrlenjak. ĆRLENJAK, *Ribolov u Vukovaru kroz stoljeća*, 17. i I. M., *Novine dalmatinsko-hćervatsko-slavonske* (Zagreb), 25. 1. 1848., 27.

²⁷ I. M., *Novine dalmatinsko-hćervatsko-slavonske* (Zagreb), 25. 1. 1848., 27.

narodnjaka glede ne samo mađarske, nego i srpske stranke. Rodoljubčević već na početku ističe kako je čitajući o događajima na sjednici skupštine osjećao „*začudjenje, dà i ogorčenje*.“²⁸ Nije se mogao načuditi zašto Srijemska županija nije prihvatila i odobrila zaključak Hrvatskog sabora od 23. listopada o uvođenju hrvatskog jezika kao službenog, kao što je to učinila Virovitička županija 13. prosinca iste godine, nego su „*od njih mnogi taj zaključak u sumnju vodili i kao ne-obćeniti smatrali*.“²⁹ Nadalje smatra izjave o Ugarskoj kao „*matere domovini*“ neutemeljenim i navodi kako Ugarska nije Hrvatskoj majka nego posestrima te ističe važnost nacionalnog jezika: „*Jer svatko živ znade, da dète mora da onim istim jezikom govori, koga je od matere svoje naučilo, izvan da bi mater dète na dojke dala i tudjim ga jezikom odgojiti prepustila. Mi pako imajući drugi jezik od magjarskoga, niti smo od magjarske majke rodjeni niti od nje na dojke dani*.“³⁰ Osim toga, izražava negodovanje jer su neki za službeni predložili srpski jezik. Prema njemu, u pravom duhu ilirskog pokreta, ne postoji razlika između slavonskog i srpskog jezika, srijemskog Srbina i srijemskog Slavonca. Pri tome dodaje kako su stari i novi dokumenti naš jezik nazivali ilirskim te se shodno tome ilirstva ne treba plašiti niti sramiti.³¹ Pitanje naziva službenog slavenskog-narodnog jezika otvarat će rasprave i na daljnjim sjednicama, pri čemu će ilirci i dalje ustrajati na neutralnom nazivu – narodni jezik.

Sljedeća velika sjednica skupštine Srijemske županije održana je 20. ožujka 1848. godine. Ova je sjednica značajna za povijest Vukovara i Srijemske županije po tome što je tada odlučeno da se u unutarnje poslove županije uvede narodni jezik kao službeni. Nakon uvodnog govora podžupana Žitvaja na latinskom jeziku, riječ preuzme odvjetnik Josip Nović koji na hrvatskom jeziku prozove prvog podžupana i ukaže mu na potrebu uvođenja narodnog jezika u unutarnje poslove jer, naime, postoje oni koji ne razumiju latinski, na što mu nazočni odgovore sa „*živio!*“.³² Kako bi umirio mađarone, zastupnik Matizović održi govor u kojemu uvjerava drugu stranu da uvođenje narodnog jezika nije paravan za odcjepljenje od Ugarske, ali ukoliko Mađari „*budu kao dosad, a osobito na ovom ugarskom saboru, napadali na narodnost našu, i nama svoj jezik silom narivali, nama kano tutori neodrasloj dèci pripisivali vrème, za koje ćemo ovim ili onim jezikom govoriti: onda, mislim, da mi ipso facto naš materinski jezik uvedemo, i da sve, što udara na magjarštinu, od nas odaljimo*...“³³ Govornik zatim, u duhu solidarnosti i suradnje, pohvali Mađare jer svoju narodnost dižu i čuvaju, a jezik njeguju i izobražavaju te

²⁸ S. RODOLJUBČEVIĆ, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 16. 2. 1848., 55.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto.

³¹ Isto.

³² *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 30. 3. 1848., 110.

³³ Isto.

predloži, kao što je bio slučaj na prethodnoj sjednici od 9. prosinca, da poslanstvo zatraži od kralja potvrdu zaključaka Hrvatskog sabora glede ukidanja latinskog i uvođenja narodnog jezika. Zatim poneki zastupnici održe govore na latinskom, odnosno hrvatskom jeziku u kojima također zahtijevaju uvođenje narodnog jezika kao službenog. Na kraju je odlukom predsjednika skupštine zaključeno da se u unutarnjim poslovima Srijemske županije upotrebljava narodni jezik, a onima koji ne znaju hrvatski omogućena je uporaba latinskog jezika. Zapisnici skupština vodit će se na latinskom jeziku sve dok ne stigne kraljeva potvrda.³⁴

Idućeg je dana ponovno otvoreno pitanje naziva narodnog jezika. Naime, Dimitrije Rogulić upitao je nazočne treba li narodni jezik nazivati srpskim. *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* ovu su raspravu jednostavno opisale kao sukob onih koji su za, odnosno protiv narodnosti: „*Strana, koja nije narodnosti nagnuta podje na ovaj signal vikati: Sèrbski! – a Strana dobro misleća za narodnost: »narodni jezik!«*“³⁵ Prvi podžupan podsjetio je zastupnike kako je godinu ranije odlučeno da se jezik zove „*lingua viva, quam populus Syrmienensis loquitur*“, ali kako su poneki u tom izrazu pronašli mogućnost odcjepljena Srijemske županije, naziv je promijenjen u „*lingua viva qua populus in hac provincia loquitur*“.³⁶ Uvidjevši da bi ovu svađu mađarska stranka mogla iskoristiti kako bi dokinula dotadašnje napretke slavenskih naroda, odluč se za neutralni narodni jezik. Glede pripadnosti Srijemske županije odlučeno je da poslanici na Ugarskom saboru izjave kako je Srijem cjeloviti dio Kraljevine Slavonije te kako Srijemci „*žele ostati u savezu sa posestrinami kraljevinami Dalmaciom i Hèrvatskom, da će uvèk znati braniti svoja prava, da najposlè želi, da »regnum Slavoniae« ostane »regnum Slavoniae«*“.³⁷ Na prijedlog zastupnika dogovoreno je osnivanje odbora koje će pred kralja u Beču predstaviti zahtjeve i odluke Srijemske županija. Značajna je odluka skupštine prema kojoj Županija u tom poslu ne će zaobići Zagreb. Dapače, zamolit će banskog namjesnika da ih najavi kod hrvatskog kralja i zakaže im termin.³⁸ Ovo nam govori da je Srijemska županija priznavala bansku vlast i samim time svoju pripadnost svrstala u okvir Trojedne kraljevine. Dana 22. ožujka, tijekom vijećanja sjednice, okupilo se oko 600 osoba s narodnim zastava ispred zgrade Srijemske županije pjevajući „*mnogaja lèta*“ i neumorno vičući „*živila sloboda, živio kralj!*“.³⁹ Dio je prosvjednika ušao u dvoranu i zahtijevao da se održi dotadašnji savez s Ugarskom, ali pod uvjetom da taj savez ne ugrožava hrvatsku narodnost.

³⁴ *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 30. 3. 1848., 110.

³⁵ Isto, 1. 4. 1848., 114.

³⁶ Prijepis: „*živi jezik kojim govori srijemski narod*“ ... „*živi jezik kojim govori narod u ovoj pokrajini*“. Isto.

³⁷ Isto.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto.

Prosvjedi pred zgradom Srijemske županije nastavljeni su idućeg dana. Ovoga je dana na zastavama, kao znak jedinstva stanovništva Vukovara, ispisano na hrvatskom, srpskom i mađarskom jeziku: „živila sloboda“.⁴⁰

3.2. Sjednica skupštine Srijemske županije održana 3. travnja 1848. godine – odluke, reakcije i komentari

Sjednica skupštine Srijemske županija koja bi zasigurno trebala biti zapisana kao jedan od značajnih događaja u povijesti grada Vukovara sredinom 19. stoljeća održana je 2. i 3. travnja 1848. godine. Tada je, između ostalog, u potpunosti uveden hrvatski jezik kao službeni te je primljen zakon, kojim se ukidaju urbar i crkvena desetina.⁴¹ Ove su odluke imale veliki odjek u narodu zbog čega su mnogi komentari pisani na tu temu kako u hrvatskim, tako i u srpskim i mađarskim novinama. Reakcije su, osim u tiskanom, izražavane i u simboličnom obliku, raznim manifestacijama, bilo slavljem ili prosvjedima, na ulicama grada. Glasine o zaključcima koje je skupština imala donijeti u ponedjeljak 3. travnja proširile su se po Vukovaru i okolici. Oduševljen narod pohrlio je u Vukovar. Dan prije zakazane sjednice sakupila se u gradu narodna straža te na čelu s grofom Eltzom pvela povorku kroz grad.⁴² Pred večer „*stotine kolah*“ sa zastavama i uz pjevanje počnu dolaziti u Vukovar: „*mnogomu se je koža naježila, mnogomu kosa rasla, mnogoj lěpotici sěrce neobično kucalo, a sve je jedina misao obuzela – kakvi li da će sutra dan osvanuti.*“⁴³ Među okupljenima bili su, uz Vukovarce, stanovnici Rume, Šida i Tovarnika. Čuvši da mađaroni u Vukovaru četverbojne barjake nameću, Rumljani izvjesu u svome mjestu trobojni narodni barjak te se upute ka Vukovaru gdje pucnjavom pušaka i pjevanjem narodnih pjesama pozdrave domoljube Ivana Stojčevića, Paju Petrovića i druge.⁴⁴ Općine Ruma, Irig, Ilok, Kamenica i Šid odbile su izvjesiti četverbojni barjak, dok su u Vukovaru i okolnim mjestima postavljene zastave na kojima je uz tri narodne boje dodana (mađarska) zelena boja. Zbog podjele po pitanju boja zastave poneki su skupštinski zastupnici, u strahu za vlastitu sigurnost, odbili doći u Vukovar. Oni zastupnici koji su došli u Vukovar zatražili su da se četverbojna zastava ukloni sa županijske kuće, što je i učinjeno.⁴⁵ U isto su

⁴⁰ *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 1. 4. 1848., 114.

⁴¹ Tri tjedna poslije, 25. travnja ban Jelačić ukida kmetstvo, urbar i crkvenu desetinu na području Trojedne kraljevine. MIJATOVIĆ, *Ban Jelačić*, 34. i SOKOLOVČANIN, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 130-131.

⁴² SOKOLOVČANIN, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 130-131. i *Сербске народне новине* (Pešta), 7. 4. 1848., 123.

⁴³ SOKOLOVČANIN, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 130.

⁴⁴ Franjo BILČEVIĆ, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 25. 4. 1848., 154.

⁴⁵ Adam DRAGOSAVLJEVIĆ, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 130.

vrijeme okupljeni skupštinski zastupnici vodili raspravu oko nadolazeće sjednice. Prvi podžupan Josip Žitvaj zajedno s Dimitrijem Rogulićem i drugim sljedbenicima uvjeravao je drugu stranu kako se narodni jezik ne može uvesti u službu te da će, ukoliko se to provede u djelo, dati ostavku. Njima se suprotstaviše veliki sudci Ivan Stojčević i Gj. Nović i sudac Nastas Samfirović ukazujući na odluku prijašnje sjednice, ali i nužnost uvođenja narodnog jezika. Uz to je veliki sudac Stojčević izrazio zabrinutost da ne će, u slučaju ne uvođenja narodnog jezika, živ izaći iz zgrade Srijemske županije. Sudcima se pridružio grof Petar Pejačević istaknuvši kako je to želja naroda i uvjet za održavanje mira, a da će u suprotnom posljedice snositi prvi podžupan, ističući kako deset tisuća ljudi iz donjeg Srijema ide prema Vukovaru.⁴⁶ Nakon ovih riječi podžupan Žitvaj popusti Narodnoj stranci, a vijesti o ovoj pobjedi rašire se po Srijemu i ponovno potaknu veselje u naroda. Slavilo se po krčmama, u Rumi i Šidu, a jedan je šidski žitelj, Mite Orešković, potaknut napretkom narodnog pokreta napisao i pjesmu.⁴⁷ Očito je Žitvaj bio svjestan nepovoljnog položaja u kojem se nalazio zbog čega je popuštao zahtjevima Narodne stranke. Možemo pretpostaviti da je očekivao kako će se s vremenom situacija u Monarhiji preokrenuti u korist Mađara te će odluke Narodne stranke postati nevažne. Do toga trenutka prioritet mu je bio održati javni red i mir, a naročito svoju podžupansku funkciju i životnu sigurnost.

Zorom idućeg dana počeo se okupljati narod ispred zgradom Srijemske županije. Stanovnici Šida, Rume i donjeg Srijema s trobojnim zastavama krenu prema dvorcu grofova Eltz gdje uz pjevanje narodnih pjesama pozdrave grofa Pejačevića te se vrate pred zgradu Županije.⁴⁸ S jedne se strane okupe narodnjaci s trobojnim crven-bijelo-plavim zastavama, a s druge mađaroni koji su na crven-bijelu-plavu zastavu dodali i četvrtu zelenu boju. Prema jednom izvoru, stranka „*plavetnjakah*“ brojila je 19 barjaka, a „*zelenjaci*“ 8 barjaka.⁴⁹ Prema Pesti Hirlapu, strana koja traži odcjepljenje od Ugarske brojila je 17, a mađarska strana 24 barjaka.⁵⁰ Okupljanjem sve većeg broja ljudi s jedne i druge strane atmosfera je postajala napetija: „*Bojati se je bilo svaki čas, da će jedni na druge udariti, i da će do kèrvi doći...*“⁵¹ Unatoč pokušajima očuvanja reda i mira među okupljenima, došlo je do fizičkog sukoba: tovarnički sudac koji je pokušao skinuti mađarsku boju bio je u životnoj opasnosti otjeran,

⁴⁶ SOKOLOVČANIN, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 130. i Franjo BILČEVIĆ, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 25. 4. 1848., 154.

⁴⁷ SOKOLOVČANIN, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 130.

⁴⁸ Franjo BILČEVIĆ, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 25. 4. 1848., 154.

⁴⁹ Adam DRAGOSAVLJEVIĆ, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 130.

⁵⁰ Članak iz mađarskih novina *Pesti Hirlap* objavljen je u srpskim novinama. *Сербске народне новине* (Pešta), 4. 4. 1848., 119.

⁵¹ SOKOLOVČANIN, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 130.

protosingel karlovačke pravoslavne crkve tri puta je uboden bajonetom, a jedan je narodnjak teško ozlijedio nogu.⁵² Prema dopisu pravnik i sudionika sjednice, Franje Bilčevića za nered su krivi mađaroni, točnije Mito Rogulić koji je, kada su Pajo Petrović, Gjurgje Nović, Franjo Bilčević i drugi izašli pred narod pročitati zakone, pred stražom vikao „*dole s popom, šta će vam pop!*“, na što je kapetan straže odgovorio s „*feuer*“, a drugi mađaron s „*eto katanah*“.⁵³ Okupljeni se narod pobuni i „*razbègne amo tamo, dokle ga Paja Petrović na stolu stojeći nije opet natrag povratio*.“⁵⁴ Nakon što se stanje smirilo i sjednica završila, prvi podžupan predao je čast Roguliću da pročita pred narodom zakone tijekom čega je, gotovo otvoreno potvrdio svoju privrženost mađarskoj strani, odnosno: „*neprestano něku bratju Magjare spominjao, i narod s dignuta 3 pèrsta zaklinjao, da bratji Magjarima ljubav, jedinstvo, i vèrnost oddadu. O Slavoncima, Hèrvatima i Dalmatincima nije jedne reči proslovio, kao da je i on iz Ungarie ovamo došao*.“⁵⁵ Mađaronima je pošlo za rukom i to da, uz pomoć prvog podžupana Josipa Žitvaja, svoju četverbojnu zastavu izvjesi pred zgradom županije uz usklike i odobrenja četiri tisuće ljudi koji se izjasne da s Mađarima „*живити и мрети желе*“.⁵⁶ Ipak, mađarsko je slavlje kratko trajalo. Na sjednici skupštine zaista je narodni jezik uveden kao službeni.

Jednim se potezom Vukovar, odnosno Srijemska županija ogradila od sve jače i agresivnije mađarizacije te se svrstala uz hrvatski narodni pokret i politiku Zagreba. Zbog važnosti ove odluke tekst iz zapisnika sjednica skupštine Srijemske županije prenosimo u cijelosti: „...Prilikom pako ovom za daljnje razvijanje jezika narodnog i za osiguranje narodnosti ovdašnje, jezik su narodni unutarnji javni život takovim načinom uveli, da se ne samo službene relatije i svake struke parbe nego i zapisnike, javno političke ne malo sudejske u narodnom jeziku pisati, corespondiranje ništa manje s Horvackim i slavonskim oblastima narodno, s madjarskim pako madjarski imadu. Al budući da u gradomedji ovoj zaslužni činovnika imade, koji za ovoj ma u narodnom jeziku dužnost svoju podpuno izvršiti nebi mogli, ovima se dozvoljava i latinski jezik za kratko vreme u poslovima svoima upotrebljavati. Kao što su i stanovi i Redovi visokopočitanom i zaslužnom Predsjedatelju Kraljevskom savetniku i Podžupanu svome Gospodin Josifu Žitvaj po želji njegovoj jednodušno i jednoglasno upotrebljavanje latinskog jezika dopustiti, Bilježničstvu pako, koga članovi ako prem iskrenu želju s čim skorije obšte zahtevanje ispuniti u grudima svoima podranjaju, al za sada veliku

⁵² *Сербске народне новине* (Pešta), 4. 4. 1848., 119.

⁵³ Franjo BILČEVIĆ, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 25. 4. 1848., 154.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Prijepis: „*живити и мрети желе*“. *Сербске народне новине* (Pešta), 4. 4. 1848., 119.

*teškoću, Raja bi lako naglosti obšteg upravljanja škoditi mogla, ako bi svi bilježnički poslovi odma narodnim jezikom voditi imali, nalazu takodjer po želji rečenog bilježništva dozvolilis, da izuzimajući saborske predmete, koji se na svaki način u narodnom jeziku voditi imadu, u ostalim predmetima latinskog jezika za vreme tri meseca upotrebljavati može.*⁵⁷ Dakle, odlukom skupštine zaključeno je potpuno uvođenje narodnog jezika kao službenog uz izuzetak poslova s Ugarskom u kojima se ima koristiti mađarski jezik. Zatim je, u duhu solidarnosti i međusobnog razumijevanja, dozvoljena uporaba latinskog jezika naredna tri mjeseca onima koji nisu tečni u hrvatskom jeziku, izuzev saborskih predmeta kojima se imaju pisati isključivo narodnim jezikom. Odlučeno je da se hrvatskom kralju i ministarstvu javi kako je narodni jezik u sve poslove uveden te da ga „nitko iskoreniti nemože“.⁵⁸ Uz to, odobreno je svim općinama uvođenje službenog pečata s narodnim jezikom.⁵⁹ Glede županijskog poslanstva, zastupnici su odredili da poslanici Srijemske županije imaju braniti savez Županije s Hrvatskom i Dalmacijom, kao i dotadašnji savez s Ugarskom.⁶⁰

Kakva je odjeka imala odluka sjednice održane 3. travnja 1848. godine dovoljno nam govori članak dopisnika pod pseudonimom SOKOLOVČANIN koji vrlo slikovito i poetično ukazuje na važnost događaja od 3. travnja. U njegovom opisu možemo uočiti koliko su odluke skupštine Srijemske županije, kojima su, između ostalog, uvođenjem narodnog jezika kao službenog Hrvati, ali i ostali Slaveni obranili svoj nacionalni identitet od prisilne mađarizacije, imale utjecaja na život i razmišljanja Vukovaraca i Srijemaca. Autor ovaj događaj smatra prekretnicom povijesti, početkom novog doba za sve europske, a naročito slavenske narode, trenutak kada se narod Srijema oslobodio svoje stoljetne potlačenosti i pridružio se narodnom pokretu. Svoj dopis započinje sa „Čuda za čudesima!“ te nastavlja: „Staroj pověstnici jednim mahom nit se prekinu. Izmedju stare i nove pověstnice velika se provala razjazi. Pověstnica nova čitave Europe a najviše slavenskog naroda se preobrazi. Duh večne istine i pravde, phoenix slobode, ustade iz pepela u palais-royalu, razširi svoja čarobna krila, i podiže se u visine nebeske. Kao munja proleti svu Europu, zatrepti nad Bečom i pojavi se sa razvijenim krilima nad Fruškom-gorom i ravnicama Srěma. Fruškogorska vila planinkinja zaklikta kobnim i tužnim glasom, te pozva i sinke svoje domovine, da se prenu od teškog i tvèrdog sna. Sav Srěm uzavre i uzkipi. Iskra narodnosti, zlobnom i poganom rukom tudjinacah u pepelu zapretana

⁵⁷ HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih skupština, 88 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u prvom tromjesečju 1848. (stara signatura: Protokol 65a/37 (Arhiv Hrvatske)), br. 974.

⁵⁸ Isto, br. 975.

⁵⁹ Isto, br. 976.

⁶⁰ Isto, br. 974.

prestade tinjati i buknu velikim i silnim plamenom. Staro i mlado, malo i veliko, učeno i neučeno progleda i uvidi, da je nastao čas pobjede ili propasti za staru stečevinu pradjedovah naših – naš jezik i našu narodnost. Naš do sada mèrtvi i više lešini nego junačkim narodom oživljenoj zemlji podobni, a po čitavom svètu sbog svoga mèrtvila ozloglašeni Srēm pokida stolètne verige i stade slobodnim i narodnim duhom disati.“ Nakon detaljnog opisa drugoga i trećega travnja zaključuje: „Što je dakle Poljaku tretji maj, to je Srēmcu tretji travanj. Svukoliku radost i veselje naroda moje pero nemože opisati...“⁶¹ Slavilo se i hvalilo srijemske velikane poput grofa Petra Pejačević, Huga Eltza i Henrika Khuena, te sudce Ivana Stojčevića, Novića i Samfirovića i fiškala Paju Petrovića.⁶² Dopisnik J. Vuić piše kako cijeli Srijem „u čistom narodnom plamenu blista se, prezirućim licem gleda u kolu svom dušmanu, i hrabrim korakom naprèd stupa...“ te poziva svu slavensku braću da čuju trube „današnjih promèna i potresa“ i preuzmu glavu ulogu kao vođe društvenih promjena.⁶³ Članak domoljuba Sokolovčanina objavljen je i u *Србским народним новинама*, ali u vrlo skraćenom i, u nekim dijelovima, izmijenjenom obliku.⁶⁴

3.3. Prvi podžupan Srijemske županije Josip Žitvaj

Dok se s jedne strane narodnjake hvalilo i uzdizalo, s druge se strane suprotnu stranku kritiziralo i ocrnjivalo. Među najomraženijim osobama Vukovara i Srijema onoga doba zasigurno je prvi podžupan Josip Žitvaj. Mato Topalović u pismu Ljudevitu Gaju piše kako mu poneki o Josipu Žitvaju govore da je „čoeck veleumètan, ter nam i škodit i pomoć može“ te jedni vele da je „verlo čestoljubiv, indi kakvo shodno obećanje može bit bi ga pridobili“, a drugi da je „lakomim, tako da bi za koju hiljadicu istu svoju dušu prodao.“⁶⁵ Neustadter prvog podžupana Srijemske županije razvidno i bez oklijevanja opisuje kao čovjeka odanog mađarskoj strani, napose nadvojvodi palatinu i mađarskom ministarstvu.⁶⁶ U brošuri *Догађаји вуковарски* navodi se kako je Žitvaj, koji je za zelenu boju u Vukovaru izjavio „Wukowar hat gesiegt“, od Mađara očekivao položaj velikog župana ukoliko uspije pomadžariti Srijem.⁶⁷ O ovome piše i anonimni dopisnik u *Novinama dalmatinsko-hèrvatsko-slavonskim* navodeći kako je u nadi da će ga mađarsko ministarstvo imenovati velikim županom otišao u Peštu, a svojim je

⁶¹ SOKOLOVČANIN, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 130-131.

⁶² SOKOLOVČANIN, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 131. i *Сербске народне новине* (Pešta), 7. 4. 1848., 123.

⁶³ J. VUIĆ, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 18. 4. 1848., 144.

⁶⁴ *Сербске народне новине* (Pešta), 7. 4. 1848., 123.

⁶⁵ DEŽELIĆ, *Pisma pisana dru. Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci*, 238.

⁶⁶ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 338. i 341.

⁶⁷ ЧАЛИТЪ, „Догађаји вуковарски 1848. године“, 3-4.

„izdajstvom“ potaknuo stanovništvo da ne priznaje niti jednu vlast.⁶⁸ U *Србским новинама*, komentirajući stanje u Srijemu, anonimni se pita: „Съ главе риба смрди, да не ће та глава быти Житвај?“⁶⁹ Franjo Bilčević u svojem dopisu *Novinama dalmatinsko-hèrvatsko-slavonskim* komentirajući podžupanovo podupiranje četverbojne zastave razabire kako je to lukav pokušaj mađarizacije i odnarođivanja Srijema: „Šta je podžupan uvodjenjem zelene boje na narodne zastava namèravao, to se lako misliti daje. – Zelena je boja magjarska, a naše tri boje našu narodnost označuju, dakle primanjem zelene boje prima se i ono, što ona znači, a to je magjarska narodnost, koje je organ magjarski jezik, - dakle je on namèravao na lukavi ovaj način magjarski jezik u Srēm uvesti i nas sa rodjenom bratjom našom Hèrvatima, Slavoncima i Dalmatincima omraziti, i odděliti. Nebilo mu prosto!“⁷⁰ U *Saborskim novinama* kao uzrok svih zala u Srijemu navodi se „pakleni izrod naš zleudi podžupan poturica Žitvaj“, a komentirajući kako podžupan trenutno nije „u srèdini našoj“ zaključuju: „Zlo je kad nije, a još gore kad je“.⁷¹ Koliko je Josip Žitvaj postao omražen među pristašama Narodne stranke govori nam tekst objavljen u novinama zajedno s pismom bana Josipa Jelačića Srijemskoj županiji u kojemu ga se naziva izrodom i gadnim nečovjekom za kojega su vješala premala kazna: „Za toliku zlobu, nevaljanost, potištenost srèmskog podžupana Josipa Žitvaja neimadu svi jezici svèta epiteta, a zašto da mnogo rečih o gadnom tom nečovèku, izrodu Josipu Žitvaju govorimo, jer nije vrèdan da si pošteni ljudi čitajući njegovo prokletu ime usta svoja oskvèrnivaju; mnogi obèšnjak jest prama njemu, kao što je nedužno dète prama obèšnjaku. No netrošimo rečih o Žitvaju, za kojeg su vèšala premala pedepsa. Prokletstvo njemu, njegovim drugovima i svim izdajicama naroda hèrvatsko-slavonskoga!“⁷² Osim Josipa Žitvaja, na udaru kritika pronašao se i Dimitrije Rogulić, pristalica prvog podžupana. Za razliku od Žitvaja Rogulić nije, čini se, bio u položaj znatno utjecati na politiku, ali je zato imao jak utjecaj i velik ugled među stanovništvom, napose srpskim seljacima u zapadnom Srijemu, koje je neprestano huškao na, po njegovoj prosudbi nepodobne ljude.⁷³ Autor *Догађаја вуковарских* opisuje ga kao sjekiru kojom prvi podžupan „хотујаше нашу народност у главу ударити“ te ga neizravno naziva lažljivcem, huškačem i izdajicom naroda.⁷⁴ Slično su o Roguliću razmišljali njegovi sugrađani koji su ga, prema pisanju novina: „...pred njegovom kućom javno nazivali izdajicom i Vukom

⁶⁸ *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 23. 5. 1848., 206.

⁶⁹ Prijepis: „S glave riba smrdi, da ne će ta glava biti Žitvaj?“ *Србске новине* (Beograd), 6. 4. 1848., 150.

⁷⁰ Franjo BILČEVIĆ, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 25. 4. 1848., 154.

⁷¹ *Saborske novine* (Zagreb), 7. 6. 1848., 8.

⁷² *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 6. 5. 1848., dodatak broju 44.

⁷³ ЧАЛИЋ, „Догађаји вуковарски 1848. године“, 3-4. i ГАВРИЛОВИЋ, „Записи Косте Михајловића из Вуковара о револуцији 1848-1849.“, 115.

⁷⁴ Prijepis: „hotijaše našu narodnost u glavu udariti“. ЧАЛИЋ, „Догађаји вуковарски 1848. године“, 4.

*Brankovićem...*⁷⁵ Povodi za napad na Žitvaja posljedica su, ne toliko travanjske skupštine, već događaja koji su se zbili tijekom mjeseca svibnja kada se prvi podžupan jasno usprotivio banu Jelačiću, odnosno Narodnoj stranci i, gotovo otvoreno, stao uz Mađare.

3.4. Proglasi bana Josipa Jelačića i pismo Srijemskoj županiji

Krajem travnja 1848. godine dolazi do velikih društveno-političkih promjena u Trojednoj kraljevini. Uzrok tome bili su proglasi hrvatskog bana Josipa Jelačića. U prvom proglasu, objavljenom 19. travnja, hrvatsko-slavonskim oblastima izričito se naređuje da su, sve dok se ne sazove Hrvatski sabor, županije i općine podređene isključivo hrvatskom banu: „...svaka oblast pod osobnim odgovorom u svom krugu u smislu ovoga naloga kriepko i neumorno dielovati, od nikoga i od nikuda službene naloge ne primati, pa se jedino i izključivo na mene kao na postavljenog od Njeg. kraljevskog Veličanstva vèrhovnog poglavara zemaljskog u svemu i svačem obratjati.“⁷⁶ Ovim je potezom hrvatski ban de facto raskinuo višestoljetni savez Trojedne kraljevine s Kraljevinom Ugarskom.⁷⁷ U drugom proglasu, 25. travnja hrvatski ban objavljuje ukinuće svake urbarijalne daće, tlake i crkvene desetine, odnosno kmetstva na prostorima Kraljevine Hrvatske i Slavonije: „Vi skupa sa svim Vašim pokoljenjem za na vieke od tlake gospodske i svake daće urbarialske i desetine càrkvene oslobodjeni jeste...“⁷⁸ Pored toga, u proglasu hrvatski ban narodu jamči kako im ta prava i slobode više nitko „do viek vieka“ ne može i ne smije oduzeti.⁷⁹ Trećim je proglasom od 27. travnja uveden na ozemlju Kraljevina Hrvatske i Slavonije prijeki sud (*Standrecht*) kojim se imalo suditi razbojnicima, pljačkašima, palikućama, onima koji pale tuđu imovinu te one koji druge nagovaraju na takve zločine. Zatim se trebalo suditi puntarima, odnosno onima koji a) govore protiv hrvatskog kralja i banske vlasti, b) koji huškaju plemiće na pristaše narodnog pokreta, govoreći im da su ilirci krivi što će morati plaćati štibru, c) koji kmetovima govore da su Mađari, a ne Hrvati te d) koji kmetovima govore da im Hrvati žele oduzeti novostečenu slobodu i da radi toga ilirci idu u Beč pred kralja, odnosno da su prava i slobode više godina ranije dana, ali ih gospoda nije htjela obznaniti.⁸⁰ Istina je da su Mađari nešto ranije nego Hrvati ukinuli kmetstvo, ali riječ je o mjesec dana razlike. Vjerojatno nije riječ o manjku želje među

⁷⁵ *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 25. 4. 1848., 155.

⁷⁶ IVELJIĆ, KOLANOVIĆ, STANČIĆ, prir., *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 1, 168-169.

⁷⁷ MIJATOVIĆ, *Ban Jelačić*, 33.

⁷⁸ IVELJIĆ, KOLANOVIĆ, STANČIĆ, prir., *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 1, 172-173.

⁷⁹ Isto.

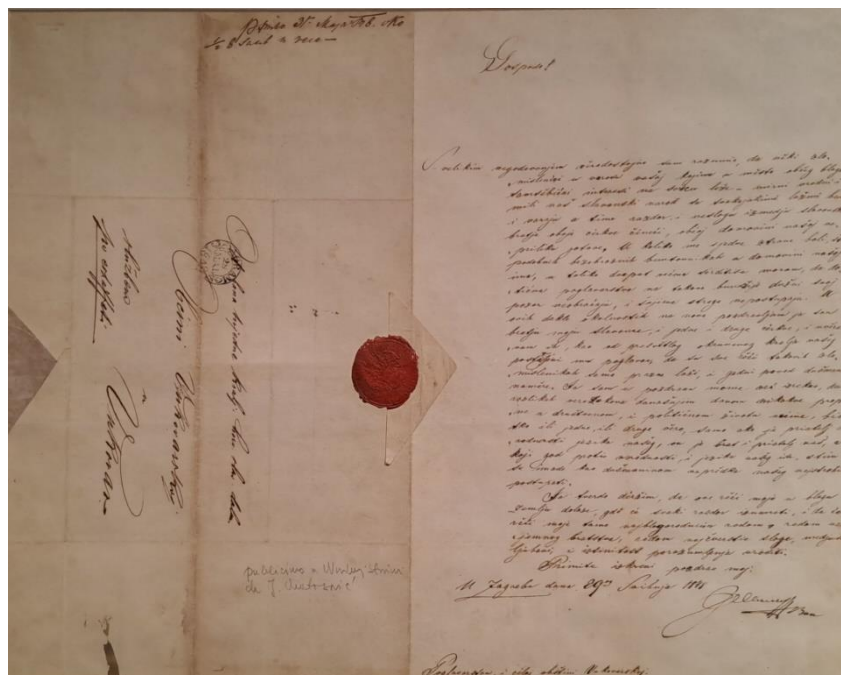
⁸⁰ Isto, 178-180.

narodnjacima za ukinuće kmetstva, već o političkoj situaciji u Trojednoj kraljevini koja nije stvorila uvjete za ukinuće feudalizma u ožujku, o čemu bi se mogao napisati zaseban rad.

U pismu upućenom banu Jelačiću saznajemo da je Žitvaj primio bansko pismu u kojemu se naređuje da se stari poredak mora održati sve dok se ne sastane Hrvatski sabor. Josip Žitvaj je to iskoristio te preko svojih podanika narodu izjavio kako hrvatski ban želi nove zakone uništiti, kmetstvo i vlastelinsku vlast vratiti, odnosno „*contrarevolutiu učiniti*.“⁸¹ Narod je, čuvši te riječi, uz psovanje hrvatskog bana krivio vlasteline govoreći da su oni bana na taj potez nagovorili. Dakle, Žitvaj je ovim postupkom prekršio gore navedene proglose, napose one o klevetanju banske vlasti i huškanju naroda na Hrvate, zaradivši zasigurno već navedene brojne kritike, ako ne prijeki sud. Dalje u pismu autor moli hrvatskog bana da prije 6. svibnja (kada se imala održati sjednica skupštine) pošalje novo pismo u kojemu potvrđuje već uvedene zakone na ozemlju Srijemske županije kako bi se održao javni red i mir, što je Jelačić i učinio. Puni tekst objavljen je u Novinama dalmatinsko-hrvatsko-slavonskim, a glasi: „*Prispio mi je vèrlo nepovoljan glas, da se moja naredba, koju sam ovih danah kako na sve oblasti i poglavarstva kraljevinah Hèrvatske i Slavonie tako i na ovu gradomedju poslao, - krivo, nazloban, smislu mojega namèrenja sasvim protivno i opako tumači, i da to něki zlokovarni ljudi kao srédstvo upotrèbljuju, da puk i narod zaslèpe, razdraže, prevare i pobune. – To mi je tim više za čudo, budući da je moja misao i namèra bila, da se puk baš o tom izvèsti i osvèdoči, da mu njegovu novozadobljenu slobodu više nitko oduzeti neće ni nemože, pa da se tako umiri, te redu i miru privede. Za čudo mi je, da baš poglavari varmedje, koji bi smisao moje naredbe morali razumèti, za red i mir brinut se, moje rěči izopačuju, krivo tumače, pa tim puk varaju, bune i na zlo potiču. Iz tog uzroka za dužnost svoju smatram, s ovim očitó izjaviti, da oni, koji kazuju, da moja naredba na to ide, da se stari red uzdèrži, da se puku nove njegove pravice i slobode oduzmu i da se opet vlast spahijska, robota i desetak uvede, da ti, velim, ljudi moju naredbu krivo, lažljivo i opako tumače, da tim samo puk i narod varaju. Budući da niti jest, niti može biti moja namèra u nove pravice i slobode puka i najmanje dirati, dapače i pripravan sam ove iste slobode i pravice puka proti svakom napastniku sa svom snagom moje vlasti braniti, što sam takodjer i u mom proglasu prèkog suda (standrecht) izjavio, kao što ste se iz poslatih vam exemplarah dovoljno uvèrili, gdè se naročito kaže, da podèljene puku pravice i slobode nitko više oduzeti niti može, niti smije. Ovo nepropustie, gospodo, odmah puku u području vaše varmedje oglasiti i iz sviuh silah o tom nastojati, da se puk umiri i da vidi laž i klevetu. Izviše naredjujem, da sve one bez razlike stališa, koji bi se usudili i nadalje moje naredbe tako*

⁸¹ Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske (Zagreb), 6. 5. 1848., dodatak broju 44.

pakostno i krivo tumačiti, te tim puk i narod varati, uznemiravati i buniti, da takove ljude u smislu proglašenog prekog suda za buntovnike i narušitelje mira smatrate, pa tako oštro proti njima postupate.“⁸² Dakle, hrvatski je ban ponovno jasno potvrdio kako nema namjeru oduzeti narodu stečena prava. Dapače, jamči da će sva prava koja su dotada u Srijemskoj županiji podijeljena braniti svom snagom banske vlasti te još jednom podsjeća da dodijeljena prava i slobode ne može više nitko oduzeti. Oni koji govore suprotno i iskrivljuju njegove riječi rade to kako bi zavarali i pobunili narod. Njegova je jedina namjera bila održati stari poredak sve dok se ne sastane Hrvatski sabor kako bi se održao javni red i mir te izbjegla anarhija, radi čega je, uostalom, uveden prijeki sud.

Slika 1. Pismo bana Jelačića vukovarskom Poglavarstvu i općini. 29. V. 1848. (Gradski muzej Vukovar)

3.5. Sjednica skupštine Srijemske županije održana 6. svibnja 1848. godine – odluke, reakcije i komentari

Odnosi mađarske i narodne strane početkom svibnja zaoštrili su se do te mjere da je postojala mogućnost izbijanja otvorenog oružanog sukoba u Vukovaru. Mnoštvo Hrvata, Nijemaca, Mađara i Srba okupilo se pred gradom uoči održavanja sjednice skupštine Srijemske županije. Veliki broj rođaka vojnika smještenih u Vukovaru došao je naoružan puškama i sjekirama u grad kako bi pomogao svojim sinovima i braći u slučaju oružanog sukoba.⁸³

⁸² *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske* (Zagreb), 6. 5. 1848., dodatak broju 44.

⁸³ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 342.

Divizija husara pukovnije Kaiser pod zapovjedništvom grofa Schaffgotscha, potpomognuta pukovnikom pukovnije grof Castiglione, rasporedila se oko grada kako bi zapriječila mnoštvu okupljenih ulazak u grad. Jedino su sudionici skupštine imali dopuštenje za prolaz. Žitvaj, u strahu od mogućeg oružanog sukoba, zamoli vrhovnog generala zapovjednika u Slavoniji baruna Hrabowskog da pošalje jednu pješadijsku diviziju kako bi se održao javni red i obranila vlast županijskog magistrata.⁸⁴ U isto je vrijeme pukovniku Neustädteru stiglo pismo od bana Jelačića u kojemu ga poziva da pošalje jedan bataljun svoje pukovnije u Vukovar, zaustavi napade mađarske stranke te konačno objavi banske proglose, što Josip Žitvaj i dalje neumorno odbija.⁸⁵ Dan prije zakazane sjednice, 5. svibnja u popodnevnim satima pukovniku Neustädteru stigne pismo iz Vukovara u kojemu pukovnik grof Castiglione javlja kako konjaništvo postavljeno pred grad ne će moći izdržati i da mu prijeti mnoštvo naoružanih ljudi. Čuvši ovo, pukovnik Neustädter uvjeri husara da će osobno „još večeras biti u Vukovaru sa svojom pukovnijom!“⁸⁶ Nedugo zatim pred Vukovar stigne pukovnik Neustädter na čelu drugog bataljuna pod zapovjedništvom majora baruna Tkalčevića, a za njima divizija trećeg bataljuna vođena kapetanom Alojzom Haasom te dva topa pod nadzorom narednika Merkena.⁸⁷ Najprije odstrane vojničku stražu koja je čuvala ulaz u grad, a zatim se ustroje u bojni red na velikoj cesti te topništvo ulogore na ulasku u Vukovar. Sljedećeg je jutra bataljun ustrojen u bojnom redu, raspoređen od dvorca grofova Eltz sve do županijske zgrade. Ubrzo se narod počeo u sve većem broju okupljati ispred stana u kojemu je odsjedao pukovnik Neustädter. Mašući trobojnim narodnim zastavama pozdravljali su pukovnika. Okupljeno srpsko izaslanstvo predvodili su Sinđelić iz Srijemskih Karlovaca i bilježnik Belošević iz Kamenica. Među okupljenima bio je i vinkovački katolički kapelan i gorljivi Ilirac Mato Topalović. Kada se Neustädter pojavio pred prozorom, Belošević se popeo na leđa dvojice seljaka i zamolio ga da ih zaštiti „od županijskog magistrata, koji je kao neprijatelj njihove narodnosti izgubio sve njihovo povjerenje.“⁸⁸ Zatim je Belošević podigao desnicu i izrekao riječi prisege vjernosti caru Ferdinandu koje je okupljeni narod za njim ponavljao. Uvidjevši ovaj prikaz odanosti austrijskom caru, Josip Žitvaj otiđe ka pukovniku, ali ga na putu spriječe zabrinuti zastupnici koji mu predoče svoje žalbe i počnu zahtijevati da objelodani banske proglose. U nemogućnosti

⁸⁴ Hrabowski (Hrabovszky) János bio je od 1846. godine zapovijedajući general u Hrvatskoj i Slavoniji. Tijekom revolucija podržao je Ugarsku vladu te ga je ista postavila za vrhovnog zapovjednika vojske u Hrvatskoj i Slavoniji. Otvoreno je radio protiv bana Jelačića, a nakon sloma revolucije podvrgnut je prijekom sudu te pred smrt pomilovan. „HRABOVSKY, János“ i NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 338-339.

⁸⁵ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 338-339.

⁸⁶ Isto, 340.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Isto.

da na diplomatski način izbjegne zahtjeve zastupnika odluči napustiti sobu. Naime, Žitvaj je, protivno banskom proglasu od 25. travnja, dobivao napatke od nadvojvode palatina i mađarskog ministarstva.⁸⁹ Nakon kratkog vremena pukovnik Neustädter posjeti prvog podžupana Žitvaja i protumači mu „*teški položaj u koji će doći ako i dalje uporno ostane pri tome da ne čita proglašane bana Hrvatske.*“⁹⁰ Braneći se Žitvaj pokaže pismo koje je primio od nadvojvode palatina u kojemu piše da je svrgnuće Josipa Jelačića sa banske časti zbog njegove protumađarske politike i „*samovoljnog političkog držanja*“ već gotova stvar.⁹¹ Na to mu je, izgubivši strpljenje, pukovnik koji je itekako svjestan ozbiljnosti nastale situacije, zaprijetio vojnom intervencijom i potpunim uništenjem grada: „*Konačno, radite kako vas volja, ali vas upozoravam, ako proglasi bana Jelačića ne budu objavljeni, da ćete vidjeti kako moji vojnici surađuju sa Srbima, već ionako ogorčenima, a tada vam ne bih mogao jamčiti vašu sigurnost i sigurnost grada, koji će možda biti zapaljen s četiri ugla i opljačkan od razbješnjene svjetine.*“⁹² Iznenađen odgovorom pukovnika Neustädtera, podžupan na trenutak zastane, razmisli te naposljetku obeća objelodaniti banske proglašane na sjednici skupštine.⁹³

Sjednica skupštine Srijemske županije otvorena je svečanim govorom prvog podžupana Josipa Žitvaja na narodnom jeziku. U uvodnom je govoru sjednicu opisao kao „*slavni početak, - rumena zora novog sveta!*“, a zatim se zahvalio kralju koji se „*kao Otac pobrinuo i sve pravedne želje Naroda milostivo ispunio...*“, izostavivši spomenuti hrvatskoga bana koji je svojim proglasom ukinuo kmetstvo.⁹⁴ Potom se zahvali plemstvu, koje stoljećima uživa prava i povlastice, a koja je sada „*na svu drugu bratju prostrlo*“ i vlastitom žrtvom dragovoljno sve svoje sugrađane učinilo sebi ravnima.⁹⁵ Zahvalivši se rimokatoličkom svećenstvu jer se dragovoljno odreklo crkvene desetine, naposljetku se zahvali Zemaljskom saboru, koji je položio temelje ustavu, proglasilo slobodu tiska, slobodu i jednakost pri nošenju općih tereta te

⁸⁹ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 341.

⁹⁰ Isto.

⁹¹ Istina, kralj je bana Jelačića lišio banske časti 10. lipnja, ali je, vrlo vjerojatno, bila riječ o dogovoru između Jelačića i Dvora kako bi umirili Mađare. Možemo pretpostaviti kako se očekivalo od Jelačića da ignorira kraljevu odluku i nastaviti obnašati bansku funkciju. Jelačić je 4. rujna vraćen na bansku funkciju. KONTLER, *Povijest Mađarske: Tisuću godina u Srednjoj Europi*, 255. i 257.; MIJATOVIĆ, *Ban Jelačić*, 43. i NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 341.

⁹² Upitna je razina pukovnikove iskrenosti pri opisivanju događaja jer Neustädter svoje memoare piše nekoliko godina kasnije. Je li pukovnik doista bio spreman napasti i gotovo uništiti grad ili je razgovor plod pukovnikove mašte, teško je procijeniti. Činjenica je da je Žitvaj odlučio objaviti banske proglašane, ali je li ga doista Neustädter na to naveo ili je to bio još jedan Žitvajeve politički manevar, koji se naposljetku izjalovio? NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 341.

⁹³ Isto.

⁹⁴ HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih skupština, 88 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u prvom tromjesečju 1848. (stara signatura: Protokol 65a/37 (Arhiv Hrvatske)), str. 561.

⁹⁵ Isto.

omogućio da sav narod ima svoje predstavnike u „svim Saborima“.⁹⁶ Vjerojatno potaknut ranijim, gore navedenim razgovorom s pukovnikom Neustädterom, te svjestan položaja u kojem se nalazi, prvi podžupan u uvodnom govoru stane pravdati svoja djela, tvrdeći kako je on sin Srijema za koji se cijeli život borio, za sigurnost i mir sav svoj trud uložio te sve želje i zahtjeve svojih sunarodnjaka poštovao i trudio ih se ispuniti: „*Mismo fala Bogu sve one Slavne promene dobili bez bune, prem da se poslovi krajevima naši Provincija razprostiru opadanja i sa rećma i na pismu, I ja sam nisam poštedjen, ja sam sav moj trud položio za održanje mira i sigurnosti, ja sam sa svim srcem predan mom milom Sremu, u kom sam se rodio, odrastao, i kome sam sav moj život posvetio, ali ja svakom rado praštam, ja se tešim, da mi je savest mirna, da sam ljubio zakonito slobodu, dasam poštovao, koliko mi je u snagi, sve želje i zaktevanja mojih zemjlakah Sremacah, a to će svaki kazati, da je istina, koji smatra moja djela, i koji me izbliže poznaje, mislim da oni svi i sva naša bratja kod kuće to isto želimo, da zaboravimo što je do danas bilo i od danas da budemo svi u jedinstvu, da budemo svi sinovi jedne majke, jednog Naroda, medju nama nek vlada ljubav i sloga. – dajte da od sad uživamo sva prava, sve plodove, i sva blaga, naše slobodne konstitucie u redu i miru, što će nam s tim lakše biti jer nam je slobodno sve naše želje, sva naša zaktevanja, kako ovde, tako kroz naše poslanika na Zemaljskom Saboru i podnositi i braniti, i sa višinom glasova u Zakon uvoditi.*“⁹⁷ Ovdje valja istaknuti dio u kojemu Žitvaj kaže kako želi da svi budu sinovi jedne majke, odnosno jednog naroda. Nije jasno misli li pod „jedne majke“ na već gore spominjanu „matere-domovinu“ Ugarsku ili Trojednu kraljevinu te pod „jednog Naroda“ na mađarski ili hrvatski (slavenski) narod. Ističe kako je poštovao sve želje i zahtijevanja Srijemaca, ali prema svemu dosad navedenom zaključili bismo upravo suprotno: više je puta pokušao spriječiti uvođenje narodnog jezika unatoč željama Srijemaca, a zatim je, ponovno usprkos zahtijevanjima svojih sunarodnjaka odbijao objaviti banske proglose. Pri kraju svoga govora izjavi kako ima sreću javiti da su stigli proglasi i naredbe hrvatskog bana „koje po zapovesti slavnoj ovoj skupštini predstaviti se hoćedu.“⁹⁸ Sjednica je prema pisanjima pukovnika Neustädtera trajala manje od sat vremena, nakon čega je grof Schaffgotsch u ime Josipa Žitvaja zamolio pukovnika da se vrati u Vinkovce jer je objavom banskih proglosa ponovno uspostavljen javni red. Narod

⁹⁶ HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih skupština, 88 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u prvom tromjesečju 1848. (stara signatura: Protokol 65a/37 (Arhiv Hrvatske)), str. 561-562.

⁹⁷ Isto, str. 563.

⁹⁸ Isto.

okupljen oko svojih trobojnih narodnih zastava pozdravljao je odlazeću vojsku povicima „Živjela narodnost!“.⁹⁹

Da je Josip Žitvaj svojim promadžarskim postupcima ukaljao ugled i sliku Vukovara u očima Srijemaca vidimo u dopisu od 6. svibnja anonimnog Vukovarca *Србским новинама*. U njemu se nezadovoljni Vukovarac žali kako se o Vukovaru vrlo nepravедно u posljednje vrijeme pisalo. Po donjem se Srijemu priča kako je Vukovar pomadžaren. Autor uzrok tomu vidi upravo u činjenici da neki ne razlikuju osobu podžupana Žitvaja od ostatka Vukovara.¹⁰⁰ Braneći svoje sugrađane naglašava kako su Vukovarci bili protiv četverbojne zastave, ali bi svatko tko bi ju pokušao ukloniti „*главу своју ризиковао*.“¹⁰¹ Nastavljajući svoju apologiju piše: „*Да су Вуковарци и за слободу, и за народност борили се, томе ево сведочанства. Ко е противъ угњѣтенія тирана Ковачевића, бившегъ управителя Вуковарскогъ спайлука, првѣй и устао, и противъ истогъ кралѣвскогъ коммиссара Битова довео,? него Вуковарци. Ко е са инштанцијма ... јуришио сремску вармеђу противъ најманѣгъ угњѣтеня? него Вуковарци. Наипосле ко е слободѣ барјакъ у сремској вармеђи најпрвѣй подигао, него Вуковарци [...] Где е управителъ србски школа, у првој својој визити, наишао на опозицију противъ мађаритине - и речи Раци - негъ у Вуковару.*“¹⁰² Svojim sunarodnjacima u Srijemu savjetuje neka puste da djela govore jer riječi su prazna stvar, a doći će vrijeme kada će spoznati koliku su nepravdu stanovnicima Vukovara činili.¹⁰³

3.6. Sjednica skupštine Srijemske županije održana 30. svibnja 1848. godine i Zahtijevanja Starog Vukovara

Nezadovoljstvo i nepovjerenje koje je narod Srijema osjećao prema prvom podžupanu Josipu Žitvaju dovelo je do njegove smjene sa podžupanske časti i podvrgavanja prijekom sudu. U mjestu Erdevik održana je 30. svibnja sjednica skupštine Srijemske županije kojom je predsjedao namjesnik podžupanske časti Jovan Nepomuk Dubravaj.¹⁰⁴ Za početak je pročitano

⁹⁹ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 341-342.

¹⁰⁰ *Србске новине* (Beograd), 11. 5. 1848., 280-281.

¹⁰¹ Prijepis: „*glavu svoju rizikovao*“. Isto, 280.

¹⁰² Prijepis: „*Da su Vukovarci i za slobodu, i za narodnost borili se, tome evo svedočanstva. Ko je protiv ugnjetenja tirana Kovačevića, bivšeg upravitelja Vukovarskog spailuka prvij i ustao, i protiv istog kraljevskog kommissara Bitova doveo,? nego Vukovarci. Ko je sa inštancijama ... jurišio sremku varmeđu protiv najmanjeg ugnjetenja? nego Vukovarci. Najposle ko je slobode barjak u sremskoj varmeđi najprvij podigao, nego Vukovarci [...] Gde je upravitel srbski škola, u prvoj svojoj viziti, naišao na opoziciju protiv mađarštine – i reči Raci – nego u Vukovaru.*“ *Србске новине* (Beograd), 11. 5. 1848., 280-281.

¹⁰³ Isto, 281.

¹⁰⁴ HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih skupština, 90 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u drugom tromjesečju 1848. (stara signatura: Protokol 65b/37 (Arhiv Hrvatske)), str. 151. – Prije negoli je održana sjednica skupštine, podžupan Žitvaj otišao je ka Hrabovskom u Petrovaradin

pismo ugarskog nadvojvode u kojemu Srijemskoj županiji, radi održavanja reda i sigurnosti, dopušta uvođenje prijekog suda te imenuje generala baruna Hrabowskog za kraljevskog povjerenika. Zastupnici su podsjetili na proglas od 25. travnja prema kojemu ne smiju primati nikakva pisma i naredbe osim one hrvatskoga bana. Na temelju toga odlučili su „*stim dodatkom da se Njeg: Visocestvu Nadvojvodi odpiše.*“¹⁰⁵ Glede generala Hrabowskog, skupština je zaključila da se njegovo imenovanje za kraljevskog povjerenika ne priznaje i da će ubuduće sva njegova pisma i dopise neotvorene poslati natrag.¹⁰⁶ S ciljem uklanjanja svih promađarskih elemenata u Srijemu otvoreno je pitanje položaja Josipa Žitvaja. U odluci o razrješenju Žitvaja podžupanske časti i podvrgavanju prijekom sudu kao razlog navodi se njegova promađarska politika, koja je prouzrokovala nemire i podjelu među stanovništvom te narod izložila opasnostima: „*Gospodin Jozip Žitvaj Sl: Županie naše Podžupan, koga za poreklo svog medju Bratjom našom razdora nesloge mrzosti ceo narod gleda koi je isto u sadasnjim oblačnim vremenima, di je njegovo kao glava Županie biće svaki trenutak nužno, narod svoi opasnostima bunama i nepogodama svakojakim predavši osim drugi više podobni primera, očito potvrdio i tim pak svako kod naroda poverenje izgubio. Zvania i česti podžupanske lišavase i s bog tog naivše, što je commissiu u osobi Gosp. Zapovednika Hrabovskog protiv koristi Domovine naše upraljenu primio, kao izvor zalah sviju strogom obnarodovanog kratkog suda postupku podvrgavase, - di će se on o svojim djelima declarirat moći.*“¹⁰⁷ Iz istih je razloga smijenjen i podvrgnut prijekom sudu podbilježnik Gavra Marinović.¹⁰⁸ Za novog prvog podžupana Srijemske županije izabran je Jovan Nepomuk Dubravaj.¹⁰⁹ Nakon položene zakletve i odabira novog podbilježnika, otvoreno je pitanje nadolazeće sjednice Hrvatskog državnog sabora, koja se imala održati 5. lipnja. Za poslanike izabrani su: Gijorgije Nović, Ivan Stojčević, Jovan Marinković, Jovan Lazarević, Mata Petrović, S. Radojčić i Alexa Broečić.¹¹⁰ Poslanici su imali u Hrvatskom državnom saboru predstaviti sljedeće zahtjeve: „*a.) Ukupni trojedne Kraljevine od stoljetijah postojeći sajuz pored nevredime i nepokolebime Kruni*

kako bi, uz njegovu potporu, spriječio izbor i slanje poslanika u Hrvatski državni sabor. Čuvši da je Hrabowski podržao Žitvaja u rečenoj nakani, Franjo Bilčević zajedno s drugim građaninom također otiđe u Petrovaradin, gdje sretne Žitvaja, Marinovića i druge mađarone, te zatraži da im Hrabowski osobno potvrdi spomenutu naredbu. Ipak, general se, iz nepoznatih razloga, predomislio te priklonio narodnjacima. *Saborske novine* (Zagreb), 7. 6. 1848., 8.

¹⁰⁵ HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih skupština, 90 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u drugom tromjesečju 1848. (stara signatura: Protokol 65b/37 (Arhiv Hrvatske)), br. 516.

¹⁰⁶ Isto, br. 528.

¹⁰⁷ Isto, br. 517.

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ Isto.

¹¹⁰ Isto, br. 518.

*Ugarskoj vernosti onako, kako će Narodnost samostalnost i nezavisnost Domovine pod svojim praviteljstvom najčvršće se utemeljiti, - podupirat i obistinit, nadalje pak svojski nastojat, b.) Da se katane, koj pod vidom obdržanja bezbednosti i reda na veliki teret u Domovini našoj stanuju i tim više što ji po municipalnim pravama našim trpiti nismo dužni i nemoramo a sredstvom narodne već uvedene straže mir i sigurnost i boljim dale uspevom i manjom žertvom obdržati se može što skorije uklone i uvale, c.) Da se u svim višim častima naročno u Banskom i tako zvanom Districtualnom stolu svikoliki častnici iz sviju Županija Domovine naše jednako uzimaju i nameštaju, d.) Da vojvodstvo srbsko i Patriaršestvo u sabore svojski podupiru i u djelo privesti zakonom potruđe se.“¹¹¹ Dakle, poslanici su imali braniti cjelokupnost Trojedne kraljevine i njezinu pripadnost ugarskoj kruni, ali na onaj način koji ne će dovoditi u pitanje samostalnost i autonomiju Domovine te onemogućiti društveni, politički i kulturni razvitak hrvatskog naroda. Nadalje, zbog prevelikog tereta održavanja, a i činjenice da je već uvedena narodna straža, trebalo se zatražiti povlačenje vojske u što kraćem roku. Potom zahtijevati da sve županije budu jednako zastupljene u Banskom stolu te da Hrvatski sabor podupre Srpsko vojvodstvo. Odlukom općeg narodnog glasa izabran je za novog vrhovnog župana i banskog povjerenika grof Petar Pejačević koji se „*podpunim naroda poverenjem vedrim čelom dičit može*“.¹¹² Pri kraju je sjednice pročitano pismo bana Jelačića u kojemu se, radi održavanja reda i sigurnosti u županiji, nalaže: a) da se naznače novci koji bi se mogli izdvojiti za uzdržavanje vojske, b) da se dotadašnji vojnički porez zadrži, c) da se oružje s barutom i olovom popiše i stavi pod nadzor oblasti, d) da se ustroje i obuče narodne čete, a vješte osobe banu priopće, e) da se osnuje odbor koji će se baviti rečenim poslovima te f) da se u Zagreb pošalje jedan ovlaštenu zastupnik koji će Banskom vijeću podnositi izvješća. Slijedom je toga podžupan izdao naredbe: d) da svaki sudac u svom okružju popiše narodnu stražu, b) da se popišu svi oni koji se znaju „*pravilno upražnjavat*“, c) da se u svakom okružju popiše količina oružja, d) da se popiše količina olova i baruta i zabrani prodaja trgovcima te e) da se naziru skele i prijelazi kako ne bi pobunjenici prešli iz Ugarske u Srijem.¹¹³ Budući da je narodni jezik uveden u sve javne unutarnje poslove, zaključeno je da se sva pisma i pismeni dopisi, kako sa domaćim tako sa „*izvanzemnim oblastima jedino*“ na hrvatskom jeziku vode.¹¹⁴*

¹¹¹ HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih skupština, 90 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u drugom tromjesečju 1848. (stara signatura: Protokol 65b/37 (Arhiv Hrvatske)), br. 518.

¹¹² Isto, br. 520.

¹¹³ Isto, br. 527.

¹¹⁴ Isto, br. 534.

Slika 2. Podžupan Ivan Dubrovay. Druga polovina XIX. stoljeća. (Gradski muzej Vukovar)

Nekoliko dana nakon što je održana sjednica skupštine Srijemske županije u Erdeviku, objavljena su 3. lipnja zahtijevanja općine Starog Vukovara, koje su općinski poslanici imali predstaviti Saboru Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. U sedam je točaka zahtijevano: a) da općinski poslanici odmah pri dolasku u Hrvatski sabor banu Jelačiću i ostalim velikašima moraju „*podvorenje imenom obštine učiniti i obštinu preporučiti*“, b) da općinski poslanici daju do znanja kako varoš ostaje odana ugarskoj kruni, kralju Ferdinandu i novom ustavu, c) da se sve arende, bile one urbarijalne ili regalne, zajedno s desetkom zauvijek ukinu, d) da se sva regalna beneficija „kano bircauzi, kasapnice, ribolovi, malteh, varaši godišnji i pijača“ bez naknade ustupi varoši, e) da se čitav općinski kotar zajedno s dunavskom Adom i šumama oduzme od vlastelinstva i preda općini, f) da se varoš podigne na razinu slobodnog kraljevskog grada i g) da sve vjeroispovijesti imaju biti ravnopravne. Među potpisanimi bili su: sudac Stephan Boshnjak, senatori Justin Mihallović, Johan Banich, Mathias Luxevich i drugi.¹¹⁵ Istoga su dana, sukladno naredbi „o pozivanju i zastupanju sabora kraljevinah Dalmacie,

¹¹⁵ KOLANOVIĆ, LAZANIN, MARJANIĆ, *prir.*, *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 3, 514-515.

Hèrvatske i Slavonije“ prema kojoj je Vukovar imao poslati dva zastupnika na sjednicu Sabora, izabrani: Hrvat Stjepan Kovačević i Srbin Trifun Obradović.¹¹⁶

Na temelju navedenoga možemo uočiti kako stanovnici Vukovara i okolice nisu pasivno promatrali događaje koji su zahvatili Habsburšku Monarhiju. Odluke koje su donošene na skupštinama Srijemske županije te potezi rukovodećih ljudi imali su veliki odjek i izazivali snažne reakcije među stanovnicima Srijema. Uzrok tomu je, osim utjecaja koje su odluke imale na život Srijemaca, razvidna političko-svjetonazorska podjela među građanima Vukovara. Podjele među građanima eskalirale su do mjere da je bila nužna vojna intervencija kako bi se održao javni red i mir. Malobrojni politički vrh okupljen oko promađarski nastrojenog prvog podžupana Josipa Žitvaja, pokušavajući provesti mađarizaciju stanovništva, neumorno je gurao Srijemsku županiju pod okrilje Ugarske usprkos željama većinskog prohrvatsko-srpskog stanovništva. Možemo uočiti kako se, izuzev imenovanja grofa Petra Pejačevića, vrhovni župan, barem prema našem dosadašnjem istraživanju, gotovo i ne spominje. Vlast u Srijemskoj županiji više-manje drži prvi podžupan, u ovom slučaju promađarski nastrojen Josip Žitvaj. Ipak, naposljetku se mađaronima izjalovilo: narodni je jezik uveden kao službeni u cijeloj Županiji, objavljeni su banski proglassi, priznata je vlast hrvatskoga bana, a promađarski elementi bivaju uklonjeni. Ustrajnošću i borbom Srijemci su izabrali stranu te Srijemsku županiju priključili društveno-kulturnoj i političkoj revoluciji Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

4. Događaji u ljeto i ranu jesen 1848. godine

4.1. Sukobi

Početak ljeta 1848. godine postajalo je sve jasnije kako Mađari i njihove pristalice nisu jedina prijetnja Hrvatima i hrvatskoj politici u Srijemu. Hrvatskom banu počela su stizati pisma u kojima se hrvatski seljaci diljem Srijema žale na sve veći broj pobunjenih Srba. Stanovnici Šarengrada upozorili su bana Jelačića kako se zemljom proširio nemir i strah, a uzrok tome su Srbi, koji su „*владати почели*“ i „*велико зло... и лоповство чине*“.¹¹⁷ Žitelji mjesta Tompojevaca, Svinjarevaca, Čakovaca i Berka navode kako su „*времена бурна и опасна*“, a razlog tomu je „*јер ево около нас са свију страна находе се Србијанци и то неописане мложине броју(!) ... а не знамо с каковом намером; једном речју, зло је да горје*

¹¹⁶ HORVAT, *Srijem: naselja i stanovništvo*, 277. i KOLANOVIĆ, LAZANIN, MARJANIĆ, *prir., Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 3, 406.,413.

¹¹⁷ Prijepis: „...*владати почели*“ i „*велико зло... и лоповство чине*“. ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 172.

бити не може“.¹¹⁸ Istom su prilikom zamolili hrvatskoga bana da ih izbavi „iz tame“ u koju su, ne svojom krivnjom, zapali.¹¹⁹ Mnogo je briga Vukovarcima zadao Jaksim Nović, komesar Glavnog odbora koji je, naoružavši seljake iz okolnih sela i Granice, tijekom srpnja svojevolumno gospodario na prostoru Vukovar-Ilok-Šid.¹²⁰ Zbog osjeća ugroženosti i sve većeg nemira među narodima, grof Eltz i drugi ugledni građani zatražili su od generala Rotha da pošalje vojsku u Vukovar.¹²¹ Prema mišljenju generala Jovića, paravojska i njezin zapovjednik Jaksim Nović imali su na umu jednu stvar: opljačkati bogate Vukovarce, napose Mađare i Nijemce. Vukovarci nisu imali drugog izbora nego zatražiti jednu diviziju od Osječkog garnizona.¹²² Nović je 13. srpnja, došavši pred Vukovar, zaprijetio Vukovarcima da će, ukoliko ne uklone mađarone i podrede se u potpunosti banu Jelačiću i Hrvatima, napasti grad: „*Маните се туђа народа, маните се издајца, маните се поносни и аристократни Мађара, који вас у својој Диети неће ни да признају, да сте и ви Народ ... и који желе, да ви Мађари постанете.*“¹²³ Bio je mišljenja da su Vukovarci prekršili naređenje bana Jelačića da ne primaju tuđu vojsku te je naredio da ju u roku od 24 sata udalje iz grada. U suprotnom će biti primoran narediti topnički napad na grad, jer ako to ne učini, onda ne će živ dočekati bana Jelačića.¹²⁴ Iako je general Hrabowsky dao Vukovar čvrsto utvrditi, dopremivši, topovima opremljenu vojsku iz Osijeka, Nović je vjerovao kako bi jurišom mogao poraziti gradsku posadu i osvojiti grad, ali bi, u tom slučaju, „*Вуковар морао пропасти од тона и огња*“.¹²⁵ Takvu odluku Nović nije želio donijeti bez naređenja bana Jelačića. Upitna je iskrenost Novićeve odanosti prema banu Jelačiću, ali znamo da je, primjerice, tvrdio kako je postao banski povjerenik po ovlaštenju grofa Alberta Hužana, kojega je, nešto ranije, ban Jelačić imenovao za banskog povjerenika u Virovitičkoj i Srijemskoj županiji.¹²⁶ Možemo jedino pretpostaviti kako je svojom tvrdnjom o imenovanju želio steći povjerenje građana Vukovara te kako bi, ako je vjerovati procjeni generala Jovića, lakše zajedno sa svojom paravojskom ušao u grad i proveo pljačku bogatijih Vukovaraca. Ipak, Novićeva paravojska nije bila jedina muka Vukovarcima.

¹¹⁸ Prijepis: „...vremena burna i opasna“ a razlog tome je „jer evo okolo nas sa sviju strana nahode se Serbianci i to neopisane mložine broju (!) ... a ne znamo s kakovom namerom: jednom rečju, zlo je da gorje biti ne može“.
ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 167.

¹¹⁹ Isto.

¹²⁰ Isto, 172.

¹²¹ Isto, 172-173.

¹²² Isto, 172.

¹²³ Prijepis: „*Маните се туђа народа, маните се издајца, маните се поносни и аристократни Мађара, који вас у својој Диети неће ни да признају, да сте и ви Народ ... и који желе, да ви Мађари постанете.*“ Isto, 173.

¹²⁴ Isto.

¹²⁵ Prijepis: „*Вуковар морао пропасти од тона и огња*“.
Isto, 173.

¹²⁶ Isto, 166. i 173.

Sredinom srpnja 1848. godine skupina oružanih Srba iz donjeg Srijema pojavi se, nakon pljačkaških pohoda po Srijemu, u Sotinu, nedaleko Vukovara. Istoga je dana jedan naoružani Srbin spažen u Vukovaru što je izazvalo pomutnju i uzburu među građanima. Dio građana okupio se u samostanu i počeo moliti gvardijana o. Miju Filipovića da dade zvoniti za uzburu, što je uzrokovalo opći metež u gradu. Dio vojno sposobnih građana se naoruža, a žene svoje pokućstvo i vrijednu imovinu sakriju u jame, samostan te preko Dunava u Adu: „*Trublje, bubnjevi i pucjava vojnika te žamor zvona, lelek i zapomaganje žena, pa i krič djece pobudiše paniku i metež u čitavom Vukovaru, kao da gordi neprijatelj već stoji pred vratima*“.¹²⁷ Gorčina Vukovaraca povećala se iste večeri dolaskom olujnog nevremena koje se nadvilo nad gradom donijevši snažan pljusak i žestoku grmljavinu, zbog čega su mnogi, naročito oni koji su se sakrili na otoku, ozebli i ostali bez imovine koja je u jamama poplavljena, sagnjila i propala. Čitavu je noć na ulicama Vukovara stražarila vojska i narodna garda spremno čekajući napad srpskih pobunjenika. Tek što se situacija smirila, sljedećeg se dana tijekom služenja jutarnje mise ponovno začulo zvono popraćeno vikom da je neprijatelj pred Vukovarom. Napaćeni se građani u panici razbježe po gradu, dio nanovo prijeđe na Adu, a dio se naoruža te zajedno s vojnicima pođe ususret Srbima.¹²⁸ Isto učine Srbi ulogoreni u Sotinu te pošalju šestoricu izvidnika. S ciljem ponovne uspostave javnog reda i mira, zapovjednik predloži jednom od Srba da pošalju nekoliko svojih ljudi, s kojima će pregovarati. Nakon što je prijedlog zapovjednika odbijen, Vukovarcima nije preostalo ništa drugo nego da pozovu bana Josipa Jelačića, koji je tada obilazio Srijem, kako bi se spriječio veći oružani sukob i nepotrebno krvoproliće hrvatskog, ali i srpskog naroda. Ban Jelačić stigao je u Vukovar 17. srpnja te u kratkom roku pomirio zavađene strane.¹²⁹ Nastavivši obilaziti Srijem, postavio je u Vukovaru hrvatske graničare koji su imali jamčiti sigurnost građana, potez koji se naposljetku isplatio. Nekoliko dana kasnije, 22. srpnja pedesetak zatvorenika razoružalo je svoje stražare i krenulo u bijeg. Vijest o pobjeglim i usto naoružanim zatvorenima ubrzo se proširi gradom te nastane opća panika.¹³⁰ Udruženim snagama, graničari i oboružani građani pohitaju zapriječiti put preostalim zatvorenima, ali oni također probiju rešetke, naoružaju se i stanu razmjenjivati paljbu s vojnicima. Ranjenih je bilo s obje strane, ali nakon žestoke borbe graničari uspiju poraziti zatvorenike. Potom požure uhititi preostale, većinu bez problema uhvate i ponovno zatvore, a

¹²⁷ BELAVIĆ, *Crtice iz prošlosti Vukovara*, 20-21.

¹²⁸ Isto, 21.

¹²⁹ Jelačić se u ljeto 1848. godine uputio u Slavoniju i Srijem kako bi ojačao utjecaj Narodne stranke te onemogućio, ili barem otežao, rad mađarskim agentima. BELAVIĆ, *Crtice iz prošlosti Vukovara*, 21-22. i MIJATOVIĆ, *Ban Jelačić*, 50.

¹³⁰ BELAVIĆ, *Crtice iz prošlosti Vukovara*, 22.

poneke, jer se nisu htjeli predati, teško rane. Od pedesetak bjegunaca, jedanaestorica dospije do mjesta Odbora, gdje ih Srbi „objeručke primiše“.¹³¹ Šestorica uhićenih smjesta su strijeljanja te sahranjena bez nazočnosti svećenika.¹³² U međuvremenu je Dunavom tik Vukovara plovila velika mađarska lađa *Mészáros*, naoružana teškim i lakim topovima te s posadom od 150 mornara. Nerijetko bi lađa usred noći kružila kraj Vukovara u namjeri da izvidi stanje u gradu.¹³³ Takvi su prizori zasigurno stvarali nelagodu među stanovnicima, barem onima koji nisu bili pristaše mađarona.

4.2. Iločka skupština i ban Josip Jelačić

Dana 21. srpnja održana je u Iloku skupština Srijemske županije pod predsjedanjem bana Josipa Jelačića. Sjednicu je ban sazvao s ciljem obnove županijske uprave te kako bi imenovao nove činovnike na mjesto onih koji su svoje položaje zanemarili ili u potpunosti, kao što je bio slučaj s mađaronima, napustili.¹³⁴ Skupštinu je Jelačić otvorio kratkim govorom: „*Mili moj srémski narode! To je pèrvi put, što ban trojedne kraljevine Dalmacie, Hèrvatske i Slavonie Tebe u krugu tvojem pozdravlja; pèrvi put od stolétjah, što imadeš bana, kojega je mati od roda tvojega pod nebom tvojim rodila, koji je slavjansko mléko sisao, te od dètinstva svoga sve do sad ljubavju za domovinu svoju plamtio, kojemu je tvoj jezik i njegov, kojega ti, koji tebe razumie [...] Nesluša se tu više poglavarstvo, neizvèršuju se zakonite zapovèdi, negleda se na obstojeće dužnosti [...]*“.¹³⁵ Vidjevši kakvo se ozračje proširilo Srijemom, zaključuje kako je zavladała samovolja, a s njom „*gotova anarchia*“ te kako je krajnje vrijeme da se tome zlu doskoči.¹³⁶ Na mjesto predsjedatelja Okružnog suda u Vukovaru postavljen je prvi podžupan Ivan Dubravaj. Drugi podžupan, Trifun Mladenović imenovan je predsjedateljem sjednice u Rumi. Prisjednicima Okružnog suda u Vukovaru imenovani su Karlo Salay, Ljudevit Süry, Janko Benčić i Janko Gvozdanović. Posao velikog bilježnika povjeren je Pavi Petroviću, a podbilježnika Georgu Georgieviću. Nadalje, sudcima u Vukovaru imenovani su: velikim sudcem Franjo Krajčović, centralnim sudcem Anastas Samphir, te sudcima Joca Mladenović i Julius Kovačić. Uz Vukovar, imenovani su sudci za područja Tovarnik, Erdevik, Rumu i Irig.¹³⁷

¹³¹ BELAVIĆ, *Crtice iz prošlosti Vukovara*, 23.

¹³² Isto.

¹³³ Isto, 22.

¹³⁴ ГАВРИЛЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 174.

¹³⁵ *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 27. 7. 1848., 317.

¹³⁶ Isto.

¹³⁷ Nadležnost centralnog sudca u Vukovaru protezala se na Stari i Novi Vukovar, Bogdanovce i Sotin te je sotinski prijevoz stavljen pod strogi nadzor sudca. Ostala su sela podvrgnuta velikom sudcu, koji je imao do daljnjeg obitavati u Vukovaru. HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih

Jelačićeve odluke donesene na iločkoj skupštini glede županijskog kadra nisu bile dobro primljene među mađaronima, ali i Srbima. Među imenovanim činovnicima bilo je, prema pisanju Slavka Gavrilovića, prikrivenih mađarona, što su Srbi, možemo pretpostaviti, vrlo brzo uočili.¹³⁸ U pismu pododbora iz Šida Glavnome odboru navodi se kako je ban za sudce imenovao osobe koje su „*najveći protivnici narodnosti naše*“ i da je Jelačić javno rekao: „*Kakav Odbor, kakav patrijarh i kakav vojvoda u Vojvodini, kad je Srem čest – deo Banovina*“.¹³⁹ Koliko su poneki Srbi prezirali postupke bana Jelačića govori nam jedan incident koji se dogodio tijekom banova posjeta Srijemu, o kojemu svjedoči Neustädter. Razočaran onime što je vidio i čuo u Mitrovici, Jelačić se u bijesu okomi na tadašnju vlast koja se okupila u generalovu salonu s ciljem da ga pozdrave. No, nakon što su čuli banov žestok govor, nitko se od okupljenih nije usudio odgovoriti. Tada se javio Stojaković, bivši graničarski časnik, „*pijanica i luda glava*“ te drsko upita bana što je On točno učinio za srpski narod kako bi zaslužio njihovo „*povjerenje i prisvojio si pravo da ovako*“ s njima razgovara.¹⁴⁰ Svoj bahati govor Stojaković nije stigao izreći do kraja jer ga ban naglo prekine i ljutito odvrati: „*Šutite! Tko vam je dao pravo da pozivate bana Hrvatske na red? Vi ste posljednja osoba kojoj bih dopustio da kritizira moje političko ponašanje i da sa mnom tako razgovara! Nisam došao k vama da bih slušao bezobrazne govore, već da vas upoznam sa svojim mišljenjem i sa svojim razlozima, a da na to imam pravo, nadam se da u to nitko ne sumnja!*“.¹⁴¹ Neugodno iznenađeni izravnim i razumnim odgovorom hrvatskoga bana, okupljeni u sramoti zamuknu i stanu se sklanjati s puta Jelačiću koji napusti prostoriju te smjesta otputuje u Srijemske Karlovce. Prema zapisima Josipa Neustädtera, mitrovačke je Srbe toliko uvrijedilo Jelačićevo ponašanje u Mitrovici da su pripremali urotu, odnosno atentat na hrvatskoga bana. Plan je bio postaviti zasjedu na cesti koja vodi prema Srijemskim Karlovcima te ga „*ubiti plotunima iz dugih pušaka*“.¹⁴² Nakana je realizirana do mjere da su Srbi, koji su trebali izvesti atentat, pristigli iz Beograda te bili plaćeni. Ipak, sreća je bila na banovoj strani. Shvativši da je svojim držanjem razljutio mnoge Srbe, Jelačić otkaže svoj daljnji obilazak i žurno se vrati u Zagreb. Prema Neustädteru, da je ban krenuo samo sat kasnije „*s njim bi bilo gotovo*“.¹⁴³

skupština, 88 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u prvom tromjesečju 1848. (stara signatura: Protokol 65a/37 (Arhiv Hrvatske)), br. 1288. i br. 1288 B

¹³⁸ Misleći na Salaya, Kovačića i druge. ГАВРИЛОВИЋ, *Srem у револуцију 1848-1849.*, 176.

¹³⁹ BALTA, *Slavonija i Srijem 1848. i 1849. godine: hrvatsko-mađarski odnosi*, 36.

¹⁴⁰ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 2, 27.

¹⁴¹ Isto, 28.

¹⁴² Isto.

¹⁴³ Valja imati na umu da Neustädter navodi kako su mu gore navedene događaje ispričavijedali „*ljudi dostojni povjerenja*“, odnosno da nije osobno svjedočio ovim događajima. Isto.

General Hrabowsky proglasio je iločku skupštinu nelegalnom i naredio Nikodemu Salayu, koji je nešto ranije, naredjenjem generala Hrabowskog, od Ivana Dubravaja preuzeo vodstvo Srijemske županije, da održi vlast uz pomoć vojske, naročito garnizona smještenog u Vukovaru.¹⁴⁴ Kako bi uklonili banov utjecaj, Glavni je odbor pozvao županijske činovnike u Srijemske Karlovce gdje se 3. kolovoza održala zajednička skupština, na kojoj su Srbi zahtijevali ukinuće županijske vlade, ali su im županijski činovnici, pozivajući se na bana Jelačića, odlučno stali na put te spriječili potpuni nestanak županije. Naposljetku je dogovoreno da će Srijemska županija priznati podobore kao „*органы народной власти њему потчињене*“ i pomiriti se sa „*стварањем окружних одбора, контролом судова и да се финансијски њему подреди*“.¹⁴⁵ Srpsko-hrvatski sukobi nastavljeni su tijekom kolovoza. Ivan Dubravaj osobno je pisao banu početkom kolovoza kako je Glavni odbor naredio da i katolici, pod prijetnjom smrtne kazne, moraju vojevati protiv Mađara pod srpskom zastavom. Naredba je uznemirila Hrvate u toj mjeri da su, napose Iločani, razmatrali mogućnost prelaska na mađarsku stranu.¹⁴⁶ Usto, Iločani su se žalili što Glavni odbor sve dopise piše ćirilicom, što oni smatraju svojevrsnim načinom ugnjetavanja, pa se pitaju: „*zar od Илира, посла пак Славјана, да сад сви Срби постанемо?*“¹⁴⁷ Srijemski su Hrvati pisali banu kako se nalaze „*у раљама побесниту вукова (Сербља) и оностраних пустаија*“ (mислећи на Србијанце) i kako im Srbi prijete uništenjem.¹⁴⁸ Osim što ugrožavaju Hrvate, tvrde kako ratuju u ime cara i hrvatskog bana, a u isto vrijeme „*царске официре даве, гњаве и прогону, касе харају*“.¹⁴⁹

4.3. Povratak Josipa Žitvaja

Svrgnuti prvi podžupan Josip Žitvaj vješto je pripremao svoj povratak na vlast u Srijemsku županiju tijekom izgnanstva u Pešti. Dana 10. kolovoza imenovan je za opunomoćenog komesara mađarske vlade, dobivši zadatak da sredi nastalo, za Mađare nepovoljno stanje u Srijemskoj županiji i podredi ju mađarskoj vladi.¹⁵⁰ Bertalan Szemere, ministar unutarnjih poslova mađarske vlade, uputio je akt županijskoj skupštini u kojoj osuđuje Jelačićevu iločku skupštinu i ovlašćuje Josipa Žitvaja da: a) vrati u službu sve županijske

¹⁴⁴ ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 175.

¹⁴⁵ Пријепис: „...*органы народной власти њему потчињене*“ i pomiriti se sa „*стварањем окружних одбора, контролом судова и да се финансијски њему подреди*“.
Isto, 177-178.

¹⁴⁶ БАЛТА, *Славонија и Сријем 1848. и 1849. године: хрватско-мађарски односи*, 37. i ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 182.

¹⁴⁷ Пријепис: „*zar od Илира, посла пак Славјана, да сад сви Срби постанемо?*“ ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 182.

¹⁴⁸ Пријепис: „...*у раљама побесниту вукова (Сербља) и оностраних пустаија*“.
Isto, 183.

¹⁴⁹ Пријепис: „...*царске официре даве, гњаве и прогону, касе харају*“.
Isto.

¹⁵⁰ Isto, 187.

činovnike koje je ban Jelačić izbacio, b) imenuje županijske činovnike samo po odobrenju mađarske vlade, c) razbojнике i bunitelje stavi pred sud, d) „*област жупаније овершительницу по смислу чланка XVII закона године 1848 даде саставити*“ i e) konačno obavi izbor poslanika za Ugarski sabor.¹⁵¹ Usto, Žitvaj je dobio odobrenje mađarske vlade da, po potrebi, progłosi i sastavi kratki sud.¹⁵² Pod pokroviteljstvom mađarske vlade i generala Hrabowskog održana je u Vukovaru mađaronska skupština Srijemske županije od 14. do 15. kolovoza. Na sjednici je Žitvaj pročitao carsku odluku prema kojoj je Jelačić lišen banske časti, a potom je odlučeno da se Srijemska županija podvrgava mađarskoj vladi i generalu Hrabowskom. Naređeno je da se zapisnici sjednica županijskih skupština održanih 30. svibnja u Erdeviku i 21. srpnja u Iloku izbace iz arhiva te unište. Sukladno tome, imalo se svim općinama oduzeti i uništiti sva banova naređenja. Naredbe mađarske vlade, koje su narodnjaci odbijali prihvatiti, trebalo je provesti u djelo. Ivan Dubravaj je zbog svojih dobrih odnosa s Jelačićem lišen podžupanske i velikobilježničke časti, prvim je podžupanom ponovno postao Josip Žitvaj, Dimitrije Rogulić imenovan je drugim podžupanom, a Nikodem Salay velikim bilježnikom. Iako je Jelačićev prijeku sud ukinut, na snazi su ostale banove naredbe protiv ubojica, lopova i palikuća te je od ugarskog palatina zatražena dozvola za proglašenje prijekog suda protiv buntovnika na ozemlju Srijemske županije.¹⁵³ U svrhu izbora poslanika za Ugarski sabor, skupština je imenovala odbor i odlučila da se izbori obave u Vukovaru 19. kolovoza. Kako bi se izbori spriječili, pukovnik Neustädter naredio je vojnom zapovjedniku u Vukovaru da postupi u tu svrhu, a ukoliko se mađaronska skupština ogлуši na pukovnikove zapovijedi, vojnu će pomoć zatražiti od generala Rotha.¹⁵⁴ Usprkos prijetnjama, Žitvaj ostaje vjeran mađarskoj vladi i provodi izbore, o čemu obavještava i generala Hrabowskog. Ipak, Žitvaja sreća ne će dugo pratiti. Jaksim Nović ponovno je opkolio Vukovar i zaprijetio napadom na grad. General Jović, kojemu se mađaroni obratiše za vojnu pomoć, osim što je odbio poslati vojsku, zabranio je mađarskoj narodnoj gardi da preko Osijeka dođe u Vukovar. Vidjevši nezavidan položaj u koji je doveden, Žitvaj pošalje Mitu Rogulića u Vinkovce gdje ga pukovnik Neustädter dočeka riječima: „*Вуковарци су вртирепке, пак се морају покорити*“.¹⁵⁵ Zatraživši pukovnikovu pomoć u obrani grada protiv Novića, Neustädter mu odgovori da ne samo što njegovi graničari ne će braniti grad, nego će zajedno s Novićem Vukovar pokoriti i u prah pretvoriti. Rogulić je

¹⁵¹ Prijepis: „...*област жупаније овершительницу по смислу чланка XVII закона године 1848 даде саставити*“.
ГАВРИЛЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 187-188.

¹⁵² Isto, 188.

¹⁵³ Možemo pretpostaviti kako je odluka o osnivanju prijekog suda protiv buntovnika bila usmjerena protiv pristalica bana Jelačića i hrvatske politike. Isto, 188-189.

¹⁵⁴ Isto, 190.

¹⁵⁵ Prijepis: „*Вуковарци су вртирепке, пак се морају покорити*.“ Isto, 190-191.

bio toliko iznenađen pukovnikovim odgovorom da je žurno napustio Vinkovce.¹⁵⁶ Nakon što je Tovarnik, u kojemu je mađaronska stranka u međuvremenu ojačala, 20. kolovoza oslobođen stranog utjecaja, Vukovar je postao posljednje uporište mađarona. Žitvajevo je kratkotrajno uskrsla vladavina doživjela svoj konačan slom kada je Brodska pukovnija, koja je 18. kolovoza otkazala vjernost generalu Hrabovskom i podvrgnula se banu Jelačiću, 22. kolovoza ušla u Vukovar i svrgnula uzurpatorsku mađaronsku županijsku vlast.¹⁵⁷

4.4. Posljednja presuda

Pred jesen 1848. godine održana je glavna skupština Srijemske županije u Novom Vukovaru. Sjednicom je predsjedao, ponovno postavljeni prvi podžupan Ivan Nepomuk Dubravaj. Nakon uvodnog govora na dnevni je red stavljeno pitanje narodnih izdajnika koji su u kolovozu uzurpirali županijsku vlast i podvrgli Srijemsku županiju mađarskoj vladi. Veliki sudac Ivan Stojčević ustane i „*žalbeno objavi, da je narodnosti i Domovine ove obštepoznati neprijatelj i izdajica Josip Žitvaj, sa svojim priverženicima Gavrilom Marinkovića, Alexandrom Tarčetić meseca kolovoza t. g. ovamo došavši, pomoćiu Dimitrije Rogulić, i Nikodema Salaja domorodnu Stranku uznemirio, Skupštinu iz svojih ponajviše priverženika sastavljenju držao [...]* Po tom daje rečeni Josip Žitvaj, i njegovi priverženici, neprijateljskom voljom, i namerom ovamo došavši, vojeni stan, u predjelu Tovarničkom postaviti nameravo, i na ovu svrhu žitelji nekih ovdašnjih selah pobunio [...]“.¹⁵⁸ Stojčević podsjeti nazočne da je odlukom skupštine održane 30. svibnja u Erdeviku Josip Žitvaj proglašen za neprijatelja Domovine i podvrgnut prijekom sudu. Sada predlaže da se presuda protegne i na Nikodema Salaya, budući da je „*protiv postojećih kako Banskih tako i Županie ove naredbah u službena otnošenja sa Baronom Ioannom Grabovskim, Commaridirenderom Generalom Slavonie, koji pod vladom i uplivom magyarskog neprijateljskim duhom protiv narodnosti i Domovine, naše dušu čeg Ministerstva, stojećem, već više puta, neprijateljsko čuvstvo sprama ove Domovine, i Narodnosti pokazao jeste*“ te zajedno s Dimitrijem Rogulićem „*izvršavao, podpomagao, i s tim narodnosti, i Domovini ovoj, očevidnu nesreću, i propast prigotovljati usudio se*“.¹⁵⁹ Iz istih su razloga prijekom sudu podvrgnuti: Nikodem Salay, Dimitrije Rogulić, Gavriilo Marinović i Sandor

¹⁵⁶ ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 191.

¹⁵⁷ Isto, 191-194.

¹⁵⁸ HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih skupština, 88 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u prvom tromjesečju 1848. (stara signatura: Protokol 65a/37 (Arhiv Hrvatske)), br. 1289.

¹⁵⁹ Isto.

Parčetić.¹⁶⁰ Pritom je navedenima cjelokupna imovina zaplijenjena. Zapisnik mađaronske skupštine od 14-15. kolovoza je spaljen, a samo sačuvan je samo prijepis u službene svrhe.¹⁶¹ Osnovano je povjerenstvo na čelu s Đorđem Novićem koje je imalo izvršiti istragu protiv ostalih sudionika mađaronske skupštine. Od hrvatskog je bana zatraženo da se prijeki sud protegne i na one koji šire mržnju i netrpeljivost na temelju vjeroispovijesti. Kako bi se spriječio svaki dodir s neprijateljem, odlučeno je da se zabrani izdavanje putovnica za Mađarsku. Zatim je zabranjen izvoz hrane i pića, koje će se koristiti za potrebe narodne vojske. Vukovarskoj narodnoj gardi, koja je prema procjeni okupljenih bila mađaronski nastrojena, trebalo je oduzeti oružje, koje će se zatim podijeliti vojnicima u Banatu i Bačkoj. Ipak, posljednja se odluka izjalovila jer je ubrzo stigla naredba Brodske pukovnije prema kojoj se oružje imalo zadržati u Vukovaru.¹⁶² Ova je skupština, prema pisanju Slavka Gavrilovića, bila značajna i za srpski pokret. Na sjednici su sudjelovali predstavnici Glavnog odbora: Petar Jovanović i Konstantin Bojić. U *Вестнику*, službenom glasilu srpskog pokreta u južnoj Ugarskoj i Srijemu, pisalo se kako je ova skupština jedna od najznačajnijih za Srbe, jer je tada Glavni odbor prvi put priznat od strane Srijemske županije kao vrhovna vlast Vojvodine srpske.¹⁶³ Unatoč tome, srijemski su Srbi i dalje otežavali posao županijskim činovnicima te Srijem doveli pred rub anarhije. Dubravaj se u pismu banu Jelačiću, poslanom nekoliko dana prije održane sjednice, požalio da se županija zamalo pretvorila u „*нереда позориште*“ i zapala u anarhiju, optužujući Srbe da izvrću njegove naredbe, ugrožavaju imovnu sigurnost te vrše nasilja.¹⁶⁴ Dubravaj zasigurno nije

¹⁶⁰ HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih skupština, 88 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u prvom tromjesečju 1848. (stara signatura: Protokol 65a/37 (Arhiv Hrvatske)), br. 1289 – Sudbina istaknutih mađarona nije u potpunosti poznata. Prema Slavku Gavriloviću, pristaše mađarske strane poput Koste Vira, Julija Slabura i Viljema Urbaneca vratili su se u Vukovar nakon završetka revolucija, ali su držani pod nadzorom. Dimitrije Rogulić dobio je pravo braniti se sa slobode. U jesen 1849. godine iz Mađarske se javio Josip Žitvaj, braneći se tvrdnjama da nije kriv za svoje postupke jer je samo slijedio kraljeve naredbe. Jovan Stojčević žurno je reagirao i obratio se banu Jelačiću tvrdeći da je upravo Žitvaj glavni krivac, jer je služeći neprijateljskoj vladi nastojao odvojiti Srijemsku županiju od Hrvatske, zbog čega ga treba pronaći, uhititi i staviti pred prijeki sud u Pešti. U drugom pismu hrvatskom banu ponovno je naveo kako Žitvaju nipošto ne treba dopustiti povratak u Srijem jer bi to imalo loše posljedice. U djelu Josipa Neusädtera u kratkim crtama saznajemo da je Žitvaj od 1855. do 1859. bio prisjednik Urbarijalnog suda za sopronsko upravno područje. Od 1858. do 1859. godine obnašao je dužnost namjesničkog savjetnika, potom dužnost zastupnika okruga Táta Ostrogonске županije u Ugarskom saboru od 1865. do 1868. godine, okruga Dorog te županije od 1875. do 1878. godine. Dakle, ostao je u Mađarskoj. ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 228. i NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 2, 393.

¹⁶¹ HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih skupština, 88 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u prvom tromjesečju 1848. (stara signatura: Protokol 65a/37 (Arhiv Hrvatske)), br. 1289 i ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 228.

¹⁶² ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 228.

¹⁶³ Isto, 229.

¹⁶⁴ Prijepis: „*nereda pozorište*“. Isto., 227.

mogao ni slutiti kakav će biti posljedak srpske samovolje u Vukovaru pred kraj listopada 1848. godine.¹⁶⁵

Neprestani hrvatsko-srpski sukobi, koji su izbili neposredno nakon uzastopnih pobjeda narodnjaka na županijskim skupštinama, govore nam kako je hrvatsko-srpsko iliti ilirsko bratstvo i jedinstvo postojalo samo u teoriji. Gotovo ne iznenađujuće, zagrebačke novine nisu pisale o ovim sukobima, vjerojatno strahujući da bi oglašavanje takvih događaja samo dovelo do većeg raskola među Južnim Slavenima. Ipak, sukobi su Srijemsku županiju, u trenutku kada je budućnost cjelokupne Monarhija bila neizvjesna, doveli do gotovog bezvlađa. Stvari su izmakle kontroli do te mjere da je hrvatski ban, najviši autoritet u Trojednoj kraljevini morao osobno intervenirati. Pritom su kaos i neslogu iskoristili Mađari te na vlast vratili Josipa Žitvaja, osobu koja je par mjeseci ranije bila podvrgnuta prijekom sudu, i omogućili mu da unazadi (gotovo sav) mukotrpan rad bana Jelačića i narodnjaka. Nakon što su Žitvaj i njegove pristalice konačno uklonjeni, Vukovarci i Srijemska županija počeli su činiti ustupke drugoj nacionalnoj politici koja će postaviti temelje za dugoročne sukobe i suprotstavljene politike.

Slika 3. *Pogled na Vukovar*. Sredina XIX. stoljeća (Gradski muzej Vukovar)

¹⁶⁵ Vidi poglavlje: *Ubojstvo grofa Eltza*

5. Ubojstvo grofa Eltza

5.1. Grof Hugo Filip Karlo von Eltz

Hugo Filip Karlo, zvani *Faust von Stromberg*, grof i plemeniti gospodar Eltza, Vukovara, Trappstadta i Burg-Gräfenroda, rođen je 19. kolovoza 1817. godine. Kao mladi plemić služio je u carskoj službi, napose vojnoj. Nakon smrti svoga oca Johana Filipa Jakoba 22. travnja 1844. godine, naslijedio je Vukovarsko vlastelinstvo, tada najbogatije vlastelinstvo u Srijemskoj županiji s 28 naselja.¹⁶⁶ Unatoč dugovima koje je naslijedio od svoga oca, Hugo Eltz započinje doprinositi razvoju Vukovara i okolice.¹⁶⁷ Godine 1845. izabran je za predsjednika odbora za izgradnju željezničke pruge Vukovar-Rijeka, koja bi prolazila kroz Sisak i Karlovce. Planirana je i gradnja drugog ogranka Vukovar-Osijek-Vrpolje.¹⁶⁸ Radi skorijeg ostvarenja planirane željezničke infrastrukture zalaže se za osnivanje dioničkog društva te ulaže dionice u vrijednosti od osamdeset tisuća forinti čime postaje najveći ulagač. Radovi su, između ostalog, prekinuti događajima 1848. godine.¹⁶⁹ Vukovarski je grof uspostavio dobre obiteljske veze s velikim županom Virovitičke županije grofom Petrom Pejačevićem oženivši njegovu kćer, groficu Ludvinu Pejačević 1846. godine.¹⁷⁰ Zbog vlastita zalaganja za razvitak istočnih područja Trojedne kraljevine i podržavanja politika Hrvatskog sabora ubrzo stječe velik ugled u hrvatskoj javnosti i poštovanje bana Josipa Jelačića koji ga pred ljeto 1848. godine imenuje za člana Odbora za pomirenje s Ugarskom.¹⁷¹

¹⁶⁶ HR-DAVU-VK-561-Vukovarsko vlastelinstvo, II. 1. Opća uprava i sudstvo, kutija 4, omot 2, *Hauptschuldverschreibung*; HR-DAVU-VK-561-Vukovarsko vlastelinstvo, II. 1. Opća uprava i sudstvo, kutija 4, omot 2, *Schuldverschreibung*; BALTA, *Slavonija i Srijem 1848. i 1849. godine: hrvatsko-mađarski odnosi*, 32.; RUKAVINA, *Srijemski i podunavski biseri: hrvatski doprinos Srijemu*, 50. i SZABO, „Hrvatska grana grofova Eltz vukovarskih u nacionalnoj povijesti i kulturi“, 14.

¹⁶⁷ HR-DAVU-VK-561-Vukovarsko vlastelinstvo, II. 1. Opća uprava i sudstvo, kutija 4, omot 2, *Schuldverschreibung* i SZABO, „Hrvatska grana grofova Eltz vukovarskih u nacionalnoj povijesti i kulturi“, 14.

¹⁶⁸ SZABO, „Hrvatska grana grofova Eltz vukovarskih u nacionalnoj povijesti i kulturi“, 14.

¹⁶⁹ Isto.

¹⁷⁰ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 110.; RUKAVINA, *Srijemski i podunavski biseri: hrvatski doprinos Srijemu*, 50. i SZABO, „Hrvatska grana grofova Eltz vukovarskih u nacionalnoj povijesti i kulturi“, 14.

¹⁷¹ Na imenovanje grofa Eltza članom Odbora za pomirenje s Ugarskom vjerojatno je utjecala odluka skupštine Srijemske županije, prema kojoj je grof Eltz postavljen za člana odbora koje se imalo preporučiti za pokroviteljstvo hrvatskoga bana. Odluka je donesena tijekom sjednice skupštine kada su smjenjivani promađarski političari i podvrgnuti prijekom sudu, među kojima je bio i prvi podžupan Srijemske županije. Dakle, u trenutku političkog obračuna s mađaronima, sunarodnjaci grofa Eltza nisu smatrali pristalicom mađarske stranke. Uz grofa Eltza, među članovima odbora bili su i grof Petar Pejačević, Ivan Mažuranić, Ivan Kukuljević, Ljudevit Vukotinović i barun Franjo Kulmer. IVELJIĆ, KOLANOVIĆ, STANČIĆ, prir., *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 1, 574-575.; SZABO, „Hrvatska grana grofova Eltz vukovarskih u nacionalnoj povijesti i kulturi“, 14. i HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih skupština, 90 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u drugom tromjesečju 1848 (stara signatura: Protokol 65b/37 (Arhiv Hrvatske)), br. 519.

Slika 4. *Hugo Philipp Karl Franz Johann Nepomuk Graf zu Eltz-Vukovar* (© Burg Eltz)

Eltzova podrška narodnom pokretu očitovala se i u travnju 1848. godine u trenutku kada se imala održati sudbonosna skupština Srijemske županije. Podijelivši, iz Osijeka doneseno, oružje narodnoj straži, kao načelnik povorke poveo je dvije stotine ljudi kroz varoš te pred narodom povikao je na hrvatskom jeziku: „*da živi sloboda, da živi kralj, mir i red!*“. Izjava vlastelina iznenadi okupljeni narod te, kako prenose *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* „*iz sviuh gèrlah zaori jednodušni gromoviti, više putah ponavljani »živio!*«¹⁷². Da je grof Eltz

¹⁷² SOKOLOVČANIN, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 130.

uživao veliku podršku u hrvatskom narodu govore nam i tadašnje novine koje ga opisuju kao stranog velikaša, ali u kojemu hrvatski (ilirski) narod vidi svojega saveznika i branitelja: „*Ovaj velikaš je druge gore list, i zato tim većma naše poštovanje zaslužuje, što se narodu, s kojim i od kojega živi, priljubiti želi, i što našu narodnost priznaje, čeni i brani. A pored toga je i mnogo sirotinje pomogao, stanje svojih podložnikah mnogo olakšao i njihovu ljubav u toliko stekao, da ima mnogih, koji bi za njega i u vodu i u vatru pošli. Zato od svakoga našinca budi mu slava i dika!*“¹⁷³ Nakon završetka znamenite travanjske sjednice županijske skupštine, novine su hvalospjevno pisale: „*Slava grofu Hugi Eltzu...*“¹⁷⁴ S druge strane, bilo je i onih kojima je smetao ugled vukovarskog vlastelina i podrška koju je dobivao od strane naroda. U brošuri *Догађаји вуковарски* anonimni autor opisuje kako su vukovarski mađaroni pokušavali ocrniti grofa Eltza i one Vukovarce koji su s njim surađivali, optužujući ih da će mu Vukovar prodati: „*ваљало је дакле Мађаронима те главне Вуковарце опасту и разгласити, да се они са Спахијом Грофом Елцом, који заиста – осим његових чиновника или беамтера – ником досадио није, пазе и да су од њега новце силне добили, да му Вуковар издаду. И та им је подлост за руком врло пошла била, но не знам са чијом ће се бруком свршити, јер су Вуковарци од исте госпоре много страдали и осрамоћени бивали, а добро познају оне људе, који су их у свако доба од сваког зла бранили и ријечма и новцима, а исто им тако у свакој невољи појединце помагали.*“¹⁷⁵ Ипак, i anonimni autor ističe kako Vukovarci dobro znaju tko im je pomagaо „*ријечма и новцима*“ (riječima i novcima), što se može povezati s gore navedenim navodom iz *Novina dalmatinsko-hèrvatsko-slavonskih* o odnosu grofa Eltza naspram njegovih podložnika. Zašto je, dakle, vlastelin koji je uživao veliku podršku među sugrađanima od istih proglašen veleizdajnikom nekoliko mjeseci kasnije i posljedično time smrtno stradao?

5.2. Ubojstvo grofa Eltza – svjedočanstva, razlozi i posljedice

Razlozi, okolnosti i sam čin ubojstva grofa Huga Eltza prikazani su u izvorima i dostupnoj nam literaturi na različite načine. Ova je tema u dosadašnjoj historiografiji slabo

¹⁷³ SOKOLOVČANIN, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 130.

¹⁷⁴ SOKOLOVČANIN, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 11. 4. 1848., 131 i *Сербске народне новине* (Pešta), 7. 4. 1848., 123.

¹⁷⁵ Prijepis: „*ваљало је дакле Мађаронима те главне Вуковарце опасту и разгласити, да се они са Спахијом Грофом Елцом, који заиста – осим његових чиновника или беамтера – ником досадио није, пазе и да су од њега новце силне добили, да му Вуковар издаду. И та им је подлост за руком врло пошла била, но не знам чијом ће се бруком свршити, јер су Вуковарци од исте госпоре много страдали и осрамоћени бивали, а добро познају оне људе који су их у свако доба од сваког зла бранили и ријечма и новцима, а исто им тако у свакој невољи појединце помагали.*“ ЧАЛИЋ, „*Догађаји вуковарски 1848. године*“, 4.

razrađena. U kratim su crtama o ubojstvu grofa Eltza pisali Rudolf Horvat i Vlatko Rukavina.¹⁷⁶ Nešto detaljnije opise i tumačenja pronalazimo u djelima Ivana Balte, Placida Belavića i Slavka Gavrilovića.¹⁷⁷ Radi održavanja nepristranosti i stjecanja objektivnosti navest ćemo ih sve, počevši od novina. Članak iz *Novina dalmatinsko-hrvatsko-slavonskih* ubojstvo opisuje kao posljedicu, odnosno kaznu zbog (navodne) uloge grofa u predaji Osijeka Mađarima. Naime, mađarska je vojska, koju je predvodio Batthyany, 22. listopada 1848. godine ušla u Osijek. S druge strane, Petrovaradinci predvođeni majorom Čorićem ulaze u donju varoš Osijeka. No, dobivši pismo iz Karlovaca, Čorić, na iznenađenje graničara, naređuje povlačenje. Pismo mu je uručio grof Eltz, a zapravo se radilo o pismu od Batthyanyja. Kada su graničari, prisilivši Čorića da pokaže pismo, shvatili o čemu je riječ, „*raznĕli su Elza na komade, a Čorića su povezali i u Karlovce odveli.*“¹⁷⁸ Slično pišu i *Srbske novine* ističući njegovu suradnju s Mađarima i navodeći Batthyanyjeva pisma: „*Граничари наши грофа Елца, спаію Вуковарскогъ, кои се са договора одъ Маџара изъ Остџка враћао, на путу ухвате, довуку натрагъ у Вуковаръ, и ту, нашавши кодъ нѣга писма одъ Казимира Баћанија и Јовића о издајству, на мѣсто убию. То є првѣй преступникъ, кои є жертва подлогъ издајства быо.*“¹⁷⁹ te u drugom broju istih novina: „*Грофъ Елцъ убиенъ є одъ наши граничара, тимъ поводомъ што є по Срему быо почео мутити на ползу Маџара. Сѣ нѣиме се угасила Елцова породица.*“¹⁸⁰ Autor prvoga članka opravdava ubojstvo pišući kako je narod već mnoge izdajice pomilovao i nepravdu od istih trpio, ali ga je sada „*трпѣљивостъ оставила, и тежко онома, кои подло и лукаво намѣрава народ свой издати, каштѣга достойна мѣмоићи га неће.*“¹⁸¹ Tako su srpske novine pisale o grofu Eltzu u listopadu, odnosno studenom, dok su, nešto ranije u travnju, vrlo slično ilircima, hvalili vukovarskog vlastelina pišući kako se on bori za srpsku narodnost i srpski jezik: „*Великашъ оваі є одъ друге горе листъ, на є опетъ толико добра србскомъ народу учиніо, и толико србску аа родностъ*

¹⁷⁶ HORVAT, *Srijem: naselja i stanovništvo*, 278. i RUKAVINA, *Srijemski i podunavski biseri: hrvatski doprinos Srijemu*, 50.

¹⁷⁷ BALTA, *Slavonija i Srijem 1848. i 1849. godine: hrvatsko-mađarski odnosi*, 38-39.; BELAVIĆ, *Crtice iz prošlosti Vukovara*, 23-25. i ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 263.

¹⁷⁸ *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske* (Zagreb), 31. 10. 1848., 482.

¹⁷⁹ Prijepis: „*Граничари наши грофа Елца, спаію Вуковарског, кои се са договора од Маџара из Осијека враћао, на путу ухвате, довуку натраг у Вуковар, и ту, нашавши код њега писма од Казимира Ваћанија и Јовића о издајству, на мјесто убију. То је првиј преступник, који је жртва подлог издајства био.*“ *Srbske novine* (Beograd), 29. 10. 1848., 642.

¹⁸⁰ Prijepis: „*Grof Elc ubien je od naši graničara, tim povodom što je po Sreму bio počeo mutiti na polzu Mađara. S njime se угасила Elcova porodica.*“ Isto, 19. 10. 1848., 622.

¹⁸¹ Prijepis: „*трпјелјивост оставила, и тежко онома, који подло и лукаво намјерава народ свој издати каштѣга достојна мѣмоићи га неће.*“ Isto, 29. 10. 1848., 642.

и език свагда бранио, да има жноги, кои би за нѣга у ватру и у воду пошли.“¹⁸² Novine *Ugramer Zeitung*, iako njemačke novine, ne opisuju ubojstvo, ali ukratko navode kako je vukovarski grof u tajnosti sahranjen u dvorištu dvorca.¹⁸³

U zapisima vukovarskog trgovca Koste Mihajlovića u kratkim je crtama opisano ubojstvo grofa Eltza. Kao i novinski članci, Mihajlović također za povod navodi sumnju da je vukovarski vlastelin, navodno surađujući s neprijateljem, bio upleten u predaju Osijeka mađarskoj vojsci. Jedino što ove zapise razlikuje od ostalih opisa jest pojedinost da Eltz, krenuvši za Osijek, nije otišao dalje od naselja Vera: „*Тай дан наш гроф Елтз пошо у Ритфалу, јер му је тамо невеста била, али га из Vere врате, у Трпинји као шпиона прогласе и свежу, овамо доведу, и пред двором његовим убију га кундаци.*“¹⁸⁴ Ovdje je vjerojatno riječ o zabuni jer većina izvora navode kako je Eltz uhvaćen u Trpinji, ali u povratku iz Osijeka. Vjerojatno najopširniji opis događaja, uz onaj Placida Belavića, jest opis pukovnika Neustädtera. Značajan je jer, osim detaljnog opisa samog čina, navodi ime ubojice i pripadajućeg mu bataljona. Riječ je o 2. krajiškom narodnom bataljonu iz Petrovaradina i kapetanu Vurdelji koji je, prema Neustädteru, i prije nesretnog dana bio poznat po svom „*nečasnom ponašanju u Mitrovici*“.¹⁸⁵ Pukovnik ne navodi da je grof Eltz uhvaćen pri povratku iz Retfale niti spominje pad Osijeka, već samo da je zbog rodbinskih odnosa s grofom Pejačevićem, koji je bio u dobrim odnosima s Mađarima, u srpskom odboru u Karlovcima proglašen za špijuna. Spomenuti bataljon s kapetanom Vurdeljom pojavio se „*nenadano*“ u Vukovaru, odnosno pred dvorcem te grofu priopćio kako imaju naređenje za njegovo uhićenje: „*Grof ga uvjeravaše u svoju nevinost i poštenje, ali Vurdelja, žedan krvi tog tako poštenog mladog čovjeka, dade unaprijed dogovoreni znak vojniku koji stajaše iza grofa te mu ovaj zabi bajunetu u leđa, tako da mu je vrh izašao sprijeda kroz prsa. Grof pade na koljena, proboden, krvav, moleći da mu poštede život; ali, Vurdelja je ostao neumoljiv, te su uskoro udvostručeni udarci bajuneta ugasili život toga nesretnog mladog plemića. Njegovo mrtvo tijelo bačeno je na hrpu gnoja, a bataljun i njegov zapovjednik hladnokrvno promatrahu to zločinačko umorstvo izvršeno s nečuvenom okrutnošću. Neka je vječna sramota njihovoj uspomeni! Bataljun je odmah zatim napustio Vukovar, a Vurdelju, tog kanibala, Srbi smatrahu odlučnim*

¹⁸² Prijepis: „*Velikaš ovaj je od druge gore list, pa je opet toliko dobra srbskom narodu učinio i toliko srbsku aa rodnost i jezik svagda branio, da ima žnogi, koi bi za njega u vatru i u vodu pošli.*“ *Сербске народне новине* (Pešta), 7. 4. 1848., 123.

¹⁸³ *Ugramer Zeitung* (Zagreb), 16. 11. 1848., 583.

¹⁸⁴ Prijepis: „*Taj dan naš grof Eltz pošo u Ritfalu, jer mu je tamo nevesta bila, ali ga iz Vere врате, у Трпинји као шпиона прогласе и свежу, овамо доведу, и пред двором његовим убију га кундаци.*“ ГАВРИЛОВИЋ, „*Записи Косте Михајловића из Вуковара о револуцији 1848-1849.*“, 113.

¹⁸⁵ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 111.

rodoljubom.¹⁸⁶ Na temelju Neustädterova opisa možemo uočiti kako ubojstvo nije bilo nehotimično: iako su graničari uvjerali grofa u postojanje naređenja za uhićenje, „*unaprijed dogovoreni znak*“ i pozicioniranje vojnika, koji je imao čekati dogovoreni znak, iza grofa, govori nam da je ubojstvo bilo unaprijed osmišljeno. Ako je postojala naredba za uhićenje, zašto onda nisu, barem prema zapisima Neustädtera, bataljon i kapetan Vurdelja kažnjeni za nepoštivanje i ignoriranje naredbi, za ubojstvo plemića koji se te iste godine toliko borio za srpsku narodnost i jezik i za kojega bi narod u vatru i vodu pošao, nego je Vurdelja smatran „*odlučnim rodoljubom*“? Sličan opis događaja pronalazimo u historiografiji, u djelu Placida Belavića, *Crtice iz prošlosti Vukovara*. Nakon što je pri povratku iz Retfale uhvaćen u Trpinji i proglašen za izdajicu, odveden je u Vukovar gdje su, začudo, časnici zabranili da ga se zlostavlja te odlučili da ga se u miru odvede pred ratni sud u Srijemske Karlovce. No, kapetan Vurdelja zahtijevao je od zapovjednika petrovaradinskog bataljuna, pod prijetnjom da će topovima bombardirati grad, izručenje grofa Eltza: „*Bojali su se ipak, da im grof ne umakne. Dovedoše ga baš pred dvor. U tom metežu i bjesnilu jedan ga vojnik udari s kundakom, a drugi proburazi s bajunetom*.“¹⁸⁷ Za razliku od Neustädtera, Belavić navodi kako je kapetan Vurdelja kažnjen, ali ne zbog ubojstva vukovarskog plemića već zbog „*neposluha i nedozvoljenog istupa proti zapovjedniku*“.¹⁸⁸ U istom je djelu naveden opis događaja prema Nikoli Bžezowskom, profesoru na franjevačkoj bogosloviji. S obzirom na to da Bžezowski bez suzdržanosti i uljepšavanja opisuje ovaj događaj te kako ne bismo parafraziranjem umanjili strahote nesretnog čina, prenijet ćemo ga u cijelosti: „*Već su mu se u Trpinji grozili, da će ga zacijelo ubiti. Svezavši mu čvrsto ruke za kola, dovedoše ga pod jakom pratnjom i zatvoriše u njegovu dvoru pred očima brojne svjetine. Izvedavši ga kasnije iz dvora, nabacivaše se na nj kamenjem, udaraše ga pesnicama i kundacima i drugim oružjem, a da se narod ne pobuni, strahovali su ga naperenim topovima. Napokon ga jedan od ovih okrutnika dotuče, tresnuvši ga omašnim kamenom po glavi. Ovako okrvavljen i izmrcvaren ležao je do mraka na ulici opkoljen ovim neljudima*.“¹⁸⁹ Iako kratak, ovaj nam je opis značajan jer navodi kako građani nisu mogli pomoći grofu zbog topova koje je vojska uperila u njih. Slično su pisali u svojim djelima povjesničari Rudolf Horvat i Vlatko Rukavina ističući kako su se Vukovarci (uzaludno) zauzeli za svoga vlastelina.¹⁹⁰ Ivan Balta u svome djelu navodi izvor prema kojemu su graničari u

¹⁸⁶ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 111.

¹⁸⁷ Belavić navodi kako su časnici petrovaradinskog bataljuna, netom prije pada Osijeka, bili gosti na dvoru grofa Eltza. BELAVIĆ, *Crtice iz prošlosti Vukovara*, 23-24.

¹⁸⁸ Isto, 24.

¹⁸⁹ Isto, 25.

¹⁹⁰ HORVAT, *Srijem: naselja i stanovništvo*, 278. i RUKAVINA, *Srijemski i podunavski biseri: hrvatski doprinos Srijemu*, 47.

Vukovaru pronašli kod grofa Eltza „kompromitirajuće materijale“, vjerojatno misleći na krivotvoreno pismo, nakon čega su ga ubili. Kapetan Milinković tvrdio je kako Čorić nije kriv, nego je „samo bio neoprezan“.¹⁹¹ Ako su pod „kompromitirajuće materijale“ mislili na krivotvorena pisma, zašto bi grof Eltz zadržao pismo, koje je ionako predao Čoriću? Ukoliko nije pismo, koji su to „kompromitirajući materijali“? Kako to da Čorić nije shvatio da je pismo krivotvoreno, a drugi graničari jesu te, ukoliko je shvatio, zašto bi na zapovijed Batthyanyja povukao vojsku? S druge strane, Slavko Gavrilović u djelu *Срем у револуцију 1848-1849.* zaključuje da je ubojstvo bilo posljedica „старе класне мржње сељака и грађана“ prema vukovarskom vlastelinu „као једном од најмаркантнијих представника феудалне класе у Срему“.¹⁹² Zatim ističe kako je naredbom Vojvode Šupljikca ustrojeno povjerenstvo koje je imalo otkriti ubojice i kazniti ih, što je naposljetku i učinjeno.¹⁹³ Ipak, Neustädter navodi kako je osnivanje povjerenstva osnovano ustrajanjem grofa Pejačevića, ali je ubrzo opozvano odlukom ministarstva u Beču gdje su Srbi optužili Pejačevića da je potaknut mržnjom i neprijateljstvom prema srpskom narodu ustrajao na istraživanju slučaja ubojstva.¹⁹⁴ Na kraju navodi kako se „stvar nije pomaknula s mjesta do danas“.¹⁹⁵ Ovo je za nas jedna značajna pojedinost jer je Neustädter svoje uspomene počeo pisati 1853. godine te ih do 1865. dorađuje, ispravlja i, konačno, dovršava.¹⁹⁶ Dakle, slučaj ubojstva grofa Eltza nije riješen do 1853., a moguće ni do 1865. godine. Iz *Novina dalmatinsko-hèrvatsko-slavonskih* znamo da je 16. studenog 1848. godine zaista osnovano povjerenstvo koje je imalo riješiti slučaj ubojstva.¹⁹⁷ Istraga je bila ili neuspješna ili spora jer se, prema zapisima pukovnika Neustädtera, kolovođa ubojstva - kapetan Vurdelja u jednom trenutku, potpuno slobodan, pojavio u osječkoj gradskoj kavani nakon oslobođenja grada, odnosno nakon 13. veljače 1849. godine kada je carska vojska ušla u Osijek.¹⁹⁸

Smrcu grofa Eltza započele su velike pljačke Vukovarskog vlastelinstva. Situacija se pogoršala do te mjere da je udovica Eltz pomoć zatražila i od hrvatskog bana Josipa Jelačića,

¹⁹¹ BALTA, *Slavonija i Srijem 1848. i 1849. godine: hrvatsko-mađarski odnosi*, 39.

¹⁹² Prijepis: ...“stare klasne mržnje seljaka i građana“ prema vukovarskom vlastelinu „kao jednom od najmarkantnijih predstavnika feudalne klase u Sreму“. S obzirom na različita tumačenja glede odnosa Vukovaraca prema grofu Eltzu, možemo pretpostaviti kako je doista postojala razlika između odnosa seljaka i građana prema vukovarskom vlastelinu. ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 263.

¹⁹³ Isto.

¹⁹⁴ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 111.

¹⁹⁵ Isto.

¹⁹⁶ Isto, 10.

¹⁹⁷ *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (Zagreb), 20. 12. 1848., 570.

¹⁹⁸ U osječkoj je gradskoj kavani Vurdelja pokušao stupiti u razgovor s kapetanom jedne krajiške pukovnije iz Varaždina, ali mu je kapetan okrenuo leđa i rekao: „Ne razgovaram s ubojicom grofa Eltza!“ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 111,

zamolivši ga da pošalje carsku vojsku koja će uvesti red te omogućiti vlasteli da sudskim putem dobije odštetu. Naime, prihodi vlastelinstva praktički su nestali nakon što su, u manje od godinu dana, seljaci zaposjeli, gotovo svu alodijalnu zemlju, izuzev zemljišta Grabova. Potom su svojim nemarom i prekomjernim iskorištavanjem uništili šume, a onesposobljavanjem velikog kanala ugrozili zemlju veličine 20.000 jutara od mogućih poplava.¹⁹⁹ Pljačkalo se diljem Vukovarskog vlastelinstva (Šaregradu, Pačetinu, Erdeviku, Bršadinu, Petrovcima, Lipovcima itd.), a ponajviše se za krivce spominjalo stanovništvo Bobote i Trpinje.²⁰⁰ Primjerice, u zapisnicima županijskih skupština Srijemske županije navodi se kako su „*neki žitelji Trpinskij posle smerti grofa Elcza na istog grofa pustari Lipovac, a na pustari Moćilo neki Bobotskij žitelji ranu kojese našli odneli, i zdanija razorili i štoje od već vrednosti bilo pograbili...*“²⁰¹ Zatim se navodi tužba protiv općina Šaregrad i Pačetin „*zbog nasilja u šumama činitog*“.²⁰² Slavko Gavrilović opisuje i pljačku koja se dogodila početkom prosinca 1848. godine kada su seljaci iz Belog Brda zajedno s vlastitom naoružanom stražom opustošili pustaru Klis pokravši kukuruz i zob.²⁰³ Iz brošure *Догађаји вуковарски* saznajemo da je kolovođa ovih pljački bio Dimitrije Rogulić, pristalica prvog podžupana Josipa Žitvaja. On je Vukovarcima obećavao da „*што гођ хоће, добиће, и Спахијска права вино точити, месо сјећу – regalia beneficia – , и све земље, које се још засад као особина – allodium – Спахилука находе.*“²⁰⁴ Valja istaknuti kako je prema hrvatsko-ugarskom pravu alodijalno zemljište smatrano dijelom vlastelinstva, odnosno zemljom kojom vlastelin upravlja, koristi i obrađuje po vlastitoj volji.²⁰⁵ Dakle, seljaci, iako oslobođeni kmetstva, nisu imali pravo otimati alodijalno zemljište. Ipak, riječi Dimitrija Rogulića doprle su do okolnih mjesta, naročito Markušice i Bobote gdje su seljaci počeli po svom nahođenju otimati vlastelinsku imovinu.²⁰⁶ Šteta koju su seljaci nanijeli Vukovarskom vlastelinstvu tijekom revolucija prelazila je 200.000 forinti.²⁰⁷ Prema procjeni iz 1844. godine, godišnji prihod Vukovarskog vlastelinstva iznosio je svega 50.000 forinti!²⁰⁸

¹⁹⁹ ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 327-328.

²⁰⁰ HR-HDA-31–Srijemska županija, 1 – Županijske skupštine, 1 – Zapisnici županijskih skupština, 88 – Zapisnik županijskih sjednica održanih u prvom tromjesečju 1848. (stara signatura: Protokol 65a/37 (Arhiv Hrvatske)), br. 1400 ½; br. 1413. i br. 1519.

²⁰¹ Isto, br. 1519.

²⁰² Isto, br. 1400 ½.

²⁰³ ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 247.

²⁰⁴ Prijepis: „*da što god hoće, dobiće, i Spahijska prava vino točiti, meso sjeći – regalia beneficia -, i sve zemlje, koje se još zasad kao osobina – allodium – spahiluka nahode.*“ ЧАЛИЋ, „Догађаји вуковарски 1848. године“, 3.

²⁰⁵ „alodij“.

²⁰⁶ ЧАЛИЋ, „Догађаји вуковарски 1848. године“, 3-4.

²⁰⁷ ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 326.

²⁰⁸ HR-DAVU-VK-561-Vukovarsko vlastelinstvo, II. 1. Opća uprava i sudstvo, kutija 4, omot 2, spis br. 13, *Vertrag*

Prema svemu navedenom možemo pretpostaviti kako ubojstvo grofa Huga Eltza nije bilo slučajno ili splet nesretnih okolnosti. Hrvatski je ban očito imao povjerenja u vukovarskog vlastelina imenovavši ga članom Odbora za pomirenje s Ugarskom, što bi značilo da je grof Eltz, više-manje, podupirao politiku Hrvatskog sabora i bana. Optužbe kako je potajno bio saveznik Mađara nemaju smisla ako uzmemo u obzir da je Dimitrije Rogulić, pristaša mađarske stranke nagovarao seljake da otimaju vlastelinsku imovinu, tj. imovinu svoga (navodnog) saveznika. Osim Mađara, jedino je Glavnom odboru, odnosno Josifu Rajačiću smetao Jelačićev utjecaj u Srijemu, naročito u zapadnom dijelu Srijemske županije gdje je Rajačić, bezuspješno, čitavu 1848. i 1849. godinu pokušavao uspostaviti svoju vlast te Srijem pripojiti tzv. Srpskoj Vojvodini. Vukovarski je grof, kao vlasnik najvećeg vlastelinstva u županiji i podupiratelj bana Jelačića zasigurno bio prepreka Glavnom odboru. Ubojstvom grofa Eltza obezglavljeno je Vukovarsko vlastelinstvo, a samim time i Vukovar, odnosno zapadni dio Srijemske županije te oslabljen utjecaj bana Jelačića na tom području. Na velika je vrata uvedena anarhija na područje vlastelinstva te na taj način, u konačnici, provedena pljačka najbogatijih područja Srijemske županije. Za politički motivirano ubojstvo vukovarskog vlastelina, čini se, naposljetku nitko nije odgovarao.

Slika 5. Dvorac Eltz u Vukovaru. Sredina XIX. stoljeća (Gradski muzej Vukovar)

6. Pitanje pripadnosti Srijema

Tijekom revolucija 1848. i 1849. godine Srijem su podjednako prisvajali srpski i mađarski pobunjenici, zbog čega je ovo područje bilo izloženo povećim političkim sukobima te postalo uzrokom narušavanja hrvatsko-srpskih odnosa i suradnje. Voljnost Hrvata da pristanu na kompromise i neustručavanje Srba da tu voljnost iskoriste dovelo je do nejasnoća i nesporazuma te pogrešnih tumačenja donesenih zakona i odluka (što je nastavljeno i u kasnijim razdobljima). Iako pitanje pripadnosti Srijema donekle izlazi iz okvira teme ovoga rada, u kojemu je fokus stavljen na događaje u Vukovaru i Vukovarce, odluke i zakoni koji su se odnosili na Srijem utjecali su i na Vukovar kao dio i sjedište Srijemske županije, zbog čega ćemo ukratko opisati hrvatsko-srpski odnos glede pripadnosti Srijemske županije.

Srijemska županija je prilikom obnove 1745. godine podređena Hrvatskom saboru i banu te na taj način vraćena, zajedno s Požeškom i Virovitičkom županijom, Kraljevini Hrvatskoj.²⁰⁹ Za sjedište Srijemske županije određeno je trgovište Vukovar.²¹⁰ U državnoj strukturi vlasti, županija je predstavljala sudsko-teritorijalnu organizacijsku jedinicu. Upravne poslove obavljali su sudski organi kao izvršni organi Hrvatskog sabora i bana, Bečkog dvora te Ugarskog kraljevskog namjesničkog vijeća. Županija se brinula o očuvanju javnog reda, poretka i mira, obavještavanju pučanstva o odredbama i propisima te razrezivanju poreza. Pritom se brinula da se propisi i odredbe viših organa vlasti, koji su objavljeni na sjednicama županijske skupštine, preko kotarskih sudaca, na javnim mjestima i u župnim crkvama, poštuju i provode u djelo. Na čelu županije nalazio se veliki župan kao voditelj svih županijskih poslova i predsjednik županijske skupštine. Njemu je bilo podređeno županijsko poglavarstvo koje je u početku imalo jednog, a potom dva podžupana.²¹¹ Podžupani su mijenjali velikog župana u njegovoj odsutnosti. Jedan podžupan vodio je županijsku upravu, a drugi predsjedavao županijskim sudbenim stolom. Ostali članovi županijske uprave bili su: veliki i mali sudci, bilježnik i podbilježnici, županijski odvjetnik, blagajnik, računovodstvo i drugi.²¹² U prvoj polovini 19. stoljeća slabi županijski utjecaj na usmjeravanje bitnih odrednica koje utječu na

²⁰⁹ SRŠAN, DOBRICA, prir., *Zapisnici sjednica Srijemske županije 1745. – 1759.*, 21.

²¹⁰ Vukovar, koji se od početka 18. stoljeća do 1873. godine dijelio na dvije općine: Stari i Novi Vukovar, status grada dobio je 1919. godine. RUKAVINA, *Srijemski i podunavski biseri: hrvatski doprinos Srijemu*, 45.; SRŠAN, DOBRICA, prir., *Zapisnici sjednica Srijemske županije 1745. – 1759.*, 18. i ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, „Slavonija, Srijem i Baranja u 19. stoljeću“, 400.

²¹¹ SRŠAN, DOBRICA, prir., *Zapisnici sjednica Srijemske županije 1745. – 1759.*, 25. i VALENTIĆ, ur., HORBEC, prip., *Hrvatska na tajnim zemljovidima XVIII. i XIX. stoljeća: knjiga 4: Srijemska županija*, 44.

²¹² VALENTIĆ, ur., HORBEC, prip., *Hrvatska na tajnim zemljovidima XVIII. i XIX. stoljeća: knjiga 4: Srijemska županija*, 44.

razvoj Hrvatske, smanjuje se sloboda vijećanja županijskih skupština te se županije okreću pretežito sudbenim i administrativnim poslovima. Tijekom revolucionarnih godina 1848. i 1849. u županijama se mogućnost ostvarivanja samouprave preko županijskih skupština znatno smanjuje. Županije ne bivaju više plemićke ustanove već se postupno razvijaju u teritorijalne upravno-političke zajednice koje predstavljaju sve slojeve društva, a uprava se odvaja od sudstva. Srijemska županija je slala svoje predstavnika u Hrvatski sabor, ali i u zajednički Ugarski sabor sve do 1848. godine kada je ta praksa prekinuta te su predstavnici županija odlazili isključivo u Hrvatski sabor.²¹³

6.1. Članak VII.

Članak oko kojega su se lomila koplja bio je članak VII. Hrvatskog Sabora iz 1848. godine *O savezu vojvodine Sèrbske sa trojednom kraljevinom*, u kojemu se navodi da Hrvatski sabor „*Želje i zahtjevanja sèrbskog u novoustrojenoj vojvodini Sèrbskoj živućeg naroda ... da trojedna kraljevina ova u tèsni politični na temelju slobode i savèršene jednakosti osnovani, vojvodinu Sèrbsku sa trojednom kraljevinom u jedno čvèrsto dèržavno tèlo stapljajući savez stupivši, i sèrbske želje i zahtjevanja, naime: potvèrdjenje vojvodine Sèrbske iz Srèma s granicom, Baranje, Bačke s bečejskim dištriktom i šajkaškim bataliunom, i Banata s granicom i dištriktom kikindskim sastojéce ... i ostala iskanja njina za svoje želje prizna, i tako ih ukupno svuda podupire i u život uvesti trudi se...S toga sabor ovaj trojedne kraljevine po smislu 4. točke zapisnika sèrbskog narodnog sabora...sve želje naroda sèrbskog za svoje sobstvene priznaje*“.²¹⁴ Na prvi pogled bi se činilo kako je ovim je tekstom Hrvatski sabor smjestio Srijem unutar granica tzv. Srpske Vojvodine. No, pročitamo li malo bolje tekst, uočiti ćemo spominjanje političkog saveza Trojedne kraljevine i tzv. Srpske Vojvodine, koji je ujedno naglašen i u naslovu članka, što je vrlo ključno pri tumačenju ovoga članka. Naime, gore spomenuta 4. točka zahtijevanja srpskog naroda, donesenih u svibnju na srpskoj narodnoj skupštini, u svom izvoru glasi: „*politički savez Vojvodine s Kraljevinom Hrvatskom, pod krunom Ugarske*...“.²¹⁵ Dakle, obje su strane u cilju imale politički ujediniti Trojednu kraljevinu i tzv. Srpsku Vojvodinu, u kojem bi slučaju Hrvatski sabor prepustio, odnosno uvrstio Srijem u tzv. Srpsku Vojvodinu jer bi tada ionako zajedno činili jednu političku zajednicu. Da je tomu tako, govori nam i tekst Ljudevita Vukotinovića u *Saborskim novinama*,

²¹³ ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, „Slavonija, Srijem i Baranja u 19. stoljeću“, 385-386. Vidi i: ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, „Vukovarsko-srijemska županija od revolucije 1848. do Prvog svjetskog rata“, 137-146.

²¹⁴ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 502-503.

²¹⁵ Isto, 99.

u kojemu, prilikom rasprave o dodijeli Srijema Srbima, piše: „*Il' ćemo Srēm na papiru dèržati pod banom ? ili ćemo Srēmčane ugnjetavati, silom tlačiti, gdje ih ovako dobijemo za našu stvar dobrovoljno, svesèrdno, samo pod drugim imenom, naš ban neće ništa izgubiti; protiva, nadam se da će i dobiti u obziru okruga vlasti svoje, - dobit će Dalmaciju i možebiti više, ako budemo složni. U obziru pako sveobćeg južnog Slavenstva dobit ćemo svikolici, jerbo će se k nami pridružiti Banat, koj je do sada izvèržen bez pomoći, bez srèdišta nasèrtanju dušmanom narodnosti slavenske*“.²¹⁶ Hrvatski sabor nipošto nije bezuvjetno predao Srijem tzv. Srpskoj Vojvodini, nego ga je do ostvarenja rečenog političkog saveza razvidno smatrao dijelom Trojedne kraljevine, što možemo zaključiti iz članka XI. Hrvatskog sabora *O osnovi odnošenja sproću Ugarske i Austrie po odboru člankom VIII. izaslanom podnešenoj*, u kojemu se pod brojem 11. zahtijeva da se „*požešku, vèrovitičku i srēmsku županiju, kao i graničarske regimente, gradišku, brodsku i varadinsku, pod imenom dolnje Slavonie poznate, - nemanje i kotare, rěčki, bakarski i primorski ili vinodolski smatra kao cèloviti dio trojedne kraljevine* (podcrtao M. D.), *i da će ih kao svoje suprot svakom makar kojega protivnika nasertanju krepko čuvati i braniti*“.²¹⁷

6.2. Borba za Srijem

Osnivanje Odbora i pododbora u Srijemskoj županiji 1848. godine imalo je za cilj ukloniti hrvatski utjecaj na tom području i podvrgnuti Srijem Rajačiću i tzv. Srpskoj Vojvodini.²¹⁸ Tome je cilju trebala pridonijeti i uspostava komesarijata, prvotno na čelu s Teodorom Radosavljevićem, čime je županijska vlast dodatno ograničena, a sjednice županijske skupštine ukinute te zamijenjene skupštinom cijeloga Srijema kojom je predsjedao Radosavljević.²¹⁹ Ipak, ratne su okolnosti u Bačkoj i Banatu ograničile Rajačićevu vlast na gotovo isključivo područje Srijema i pritom samo civilno područje jer je Petrovaradinska pukovnija Oktroiranim ustavom vraćena u staru Vojnu granicu. U želji da održi barem malo vlasti, koja je počela ubrzano opadati, Rajačić pokušava pridobiti simpatije Jelačića i bečkog Dvora te razrješava Radosavljevića komesarske dužnosti i na njegovo mjesto postavlja Jovana Stojčevića, narodnjaka i pristašu Jelačićeve politike.²²⁰ Stojčevićovo je imenovanje za komesara srijemskog okružja podžupan Dubravaj shvatio kao njegovo uklanjanje s vlasti, zbog

²¹⁶ *Saborske novine* (Zagreb), 8. 6. 1848., 9.

²¹⁷ NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 1, 505.

²¹⁸ BALTA, *Slavonija i Srijem 1848. i 1849. godine: hrvatsko-mađarski odnosi*, 38.

²¹⁹ ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 304-305.

²²⁰ Isto, 317-318.

čega se obratio hrvatskom banu, što je navelo Jelačića da uputi pismo Rajačiću u kojemu patrijarhu objašnjava kako je županijska vlast u Srijemu, koji nije bio zaposjednut, uvijek bila podređena banu te da nikakva komesarska uprava na tom području nije potrebna.²²¹ U ljeto 1849. godine bečka je vlada razriješila Rajačića dužnosti carskog komesara u civilnim oblastima tzv. Srpske Vojvodine. Organiziranje privremene uprave u tzv. Srpskoj Vojvodini predano je Jelačiću, Mayerhofferu i Fluku.²²² Unatoč izgubljenoj vlasti, Rajačić je nastavio raditi sve u svojoj moći da umanja Jelačićev utjecaj u Srijemu te da u konačnom razgraničenju pripoji Srijem tzv. Srpskoj Vojvodini. Najprije se okomio na podžupana Dubravaja, kojega je, uz pomoć Franje Bilčevića, pokušavao ocrniti u očima hrvatskog bana, prozivajući ga da je prikriveni mađaron, u čemu nije imao mnogo uspjeha.²²³ Nakon što se Stojčević požalio banu glede patrijarhova miješanja u poslove Srijemske županije, Jelačić je podsjetio Rajačića kako je bečki Dvor njemu povjerio upravu nad područjem koje je njegova vojska oslobodila, te da Srijem ostaje unutar granica Trojedne kraljevine sve dok se ne donesu konkretne naredbe glede tzv. Srpske Vojvodine.²²⁴ Nedugo zatim, patrijarh je otputovao u Beč, a Jelačiću povjerio brigu nad srpskim narodom. Nejasnoće glede pripadnosti Srijema dodatno će se zakomplicirati tijekom kasnog ljeta 1849. godine. S jedne strane, Bach je u pismu Jelačiću jamčio da je Srijem, ponovnim ustrojem okružja generalata, vraćen pod bansku vlast, te da će se „*тзв. VII војно окружје, с искључењем Границе, односити једино на делове српског подручја Бачке и Баната*“.²²⁵ S druge strane, na sjednici županijske skupštine održane 30. kolovoza odlučeno je o uključenju Srijema u tzv. Srpsku Vojvodinu. Ova je odluka donesena pod pritiskom okupljenog naroda, koji je prijetio narušavanjem mira te zbog kojega je županijska uprava ukinuta. Osnovan je upravljački odbor županije na čelu s Jovanom Stojčevićem, koji je imao obavljati sve javnopravne poslove, a činili su ga uglavnom pristalice Rajačića.²²⁶ Na prijedlog Petra Jovanovića, predstavnika Vojvođanskog upraviteljstva u Zemunu, odbor je usvojio odluku prema kojoj se svi važni predmeti koji se tiču cijelog Srijema imaju prvo poslati Vojvođanskoj vladi koja će ih zatim sa svojim mišljenjem slati hrvatskom banu. Ovoj se odluci,

²²¹ ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 318.

²²² Isto, 329.

²²³ Isto, 330-331.

²²⁴ Glede odnosa Jelačić-Rajačić valja istaknuti kako je patrijarh sudjelovao na ustoličenju bana Jelačića. Dakle, odnosi su, barem u prvoj polovini 1848. godine, morali biti dobri. Ipak, upitno je koliko je Rajačićeva podrška Jelačiću bila iskrena. Možemo pretpostaviti kako je patrijarh preko institucije hrvatskoga bana pokušao ostvariti svoje političke ciljeve. ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 331. i МИЈАТОВИЋ, *Ban Jelačić*, 39-43.

²²⁵ Prijepis: „*тзв. VII војно окружје, с искључењем Границе, односити једино на делове српског подручја Бачке и Баната*“ . ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 331-332.

²²⁶ Isto, 332.

kojom se de facto pokušalo odvojiti Srijem od Hrvatske, suprotstavilo Bansko vijeće zajedno sa Ivanom Kukuljevićem Sakcinskim, pozivajući se na Oktroirani ustav kojim je priznata cjelovitost Slavonije, te s pravom tvrdeći da „*ни по једном закону Срем није одвојен од Хрватске, а поготово од Славоније*“.²²⁷ Bansko je vijeće izvijestilo bana o nakani županijske skupštine zbog čega je Jelačić ukinuo odbor i cjelokupnu vlast predao Jovanu Stojčeviću, postavivši ga za privremenog vrhovnog upravitelja Srijemske županije.²²⁸ Proglašenjem Oktroiranog ustava u Srijemskoj županiji prvog listopada, Vojvođanska se vlada požalila patrijarhu Rajačiću navodeći kako se Bansko vijeće miješa u poslove Srijema, ignorira zaključke Hrvatskog sabora (vjerojatno misleći na članak VII.) te potpuno zaobilazi Vojvođansku vladu kada su u pitanju naredbe i donošenje zakona. Potom se Vojvođanska vlada obratila Stojčeviću i poduljim pismom predstavila povijest odnosa između Trojedne kraljevine i tzv. Srpske Vojvodine te zahtijevala da se pokori njihovoj upravi, odnosno prestane provoditi naredbe Banskog vijeća. Naposljetku je Bansko vijeće udovoljilo Vojvođanskoj vladi i počelo poneke naredbe za Srijem slati preko Vojvođanske vlade u Zemun.²²⁹ U jesen 1849. godine, skupina na čelu s Biličevićem zahtijevala je od Stojčevića da sazove narodnu skupštinu koja bi uputila zahtjev bečkom Dvoru za priznanje posebne tzv. Srpske Vojvodine, ali je zahtjev odbijen iz razloga što je Jelačić zabranio „*сваку, па и самога градомеђског одбора скупштину*“.²³⁰ Nezadovoljni razvojem događaja, Biličevićeva skupina pokreće peticiju te s nekoliko srijemskih gradova i naselja šalje caru u Beč predstavke sa zahtjevom da tzv. Srpsku Vojvodinu proglasi krunovinom s granicama proglašenim na Majskoj skupštini i vojvodom Srbinom na čelu.²³¹ I zaista, car je udovoljio srpskim željama. Dana 18. studenoga proglašena je nova krunovina na čelu s Velikim vojvodom. No, nova je krunovina, pod nazivom Vojvodina Srbija i Tamiški Banat obuhvaćala samo dio Srijema, tačnije iločki i rumski okrug, Velikim je vojvodom proglašen car Franjo Josip I., upraviteljem krunovine imenovan je Nijemac Mayerhoffer, a Srbi su u vlastitoj krunovini postali manjina. Zapadni dio Srijema, u kojemu se nalazi i Vukovar, ostao je dio Trojedne kraljevine, a područje Vojne granice ostalo je izvan djelokruga vlasti Hrvatskog sabora i teritorija novoproglašene krunovine.²³²

²²⁷ Prijepis: „*ни по једном закону Срем није одвојен од Хрватске, а поготово од Славоније*“. ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 333.

²²⁸ Isto, 334.

²²⁹ Isto, 335.

²³⁰ Prijepis: „*сваку, па и самога градомеђског одбора скупштину*“. Isto, 342.

²³¹ Isto.

²³² ГАВРИЛОВИЋ, *Срем у револуцију 1848-1849.*, 342-343. i *Позорникъ Войводине Србије* (Zemun), 8. 11. 1849., 223.

6.3. Hrvati i hrvatski ban kao glavni krivci

Koliko je ogorčenje među Srbima prouzrokovala carska odluka možemo vidjeti u članku iz novina *Позорникъ Войводине Србіє*. Ne trošeći vrijeme, Srbi su vrlo brzo pronašli krivce za svoje nevolje, a glavni krivci bili su Hrvati s banom na čelu: „*А тко є томе кривъ? Ахъ! како ћу да вамъ кажемъ. Ко ти є ископао очи? "Братъ": зато су тако дубоко ископане. Высокій нашъ Саюзникъ Банъ, говоре иъгови питомцы, изразио се предъ Высоксл. Міністерствомъ, да ће онъ, ако Сремъ у Войводину дође, оставку на Банско достоинство дати!*“.²³³ Potom tvrdi kako Hrvati žele (tobože) prisvojiti Srijem, na koji nikakva prava nemaju i kojega su se, prema pogrješnoj procjeni autora, odrekli na svibanjskom saboru (vjerojatno misleći na članak VII.): „*Хорвати силомъ присвоваю себи Сремъ оваї Србскій одъ некона предѣлъ, на кои они никакво право немаю; кои, као што се сам Банъ лане на Илочкой конгрегаціи изразио, никада под њима бью ние; на кои су они свако свое право, ако су какво башъ и имали, лане на Свибианскомъ Сабору у Загребу торжествеино одказали; коєга су жители изключително Србљи, одяко њіови вѣчити неприятельи; и кои бы у найновія времена по Хорватима хиляду пута подъ Мађаре подпао бью! [...] ерь се Хорвати и Србљи Хорватомани [...] еднако позиваю на то, да є савъ Сремъ за Хрвате, и да нема у њѣму душе, коя не бы желела подъ Бана доћи!*“.²³⁴ Čitajući ovaj podulji članak saznajemo kako su ovo, nimalo bratsko mišljenje autora o Hrvatima dijelili i ostali Srbi: „*Име Хорвата постало є имъ сада, на єданпутъ тако мрзско и гнусно, да се чудити морате. Вѣруйте ми, ние было доле никада у већої мѣри огорченъ противу Мађара! као што є сада овдѣе противу Хорвата! Свакії ії се Србинъ клони као куге или шуге.*“²³⁵ U drugom broju novina *Позорникъ Войводине Србіє* ponovno se pisalo o statusu Srijema. Izostavljene su uvrede na račun Hrvata i hrvatskog bana, ali su ponovno pogrešno tumačeni zaključci Hrvatskog sabora: „*Прошлогодишњи Саборъ Троедне Кралѣвине Хорватске, Славоніє и Далмаціє у Загребу, признао є Войводину, провинціалный и воєнни*

²³³ Prijepis: „*A tko je tome kriv? Ah! kako ću da vam kažem. Ko ti je iskopaо очи? "Brat": zato su tako duboko iskopane. Visokij naš Sajuznik Ban, govore njegovi pitomci, izrazio se pred Visoksl. Ministerstvom, da će on, ako Srem u Vojvodinu dođe, ostavku na Bansko dostoinstvo dati!*“ *Позорникъ Войводине Србіє* (Zemun), 8. 11. 1849., 223.

²³⁴ Prijepis: „*Horvati silom prisvojavaju sebi Srem ovaj Srbskij od nekona predjel, na koi oni nikakvo pravo nemaju: koi, kao što se sam Ban lane na Iločkoj kongregaciji izrazio, nikada pod njima bio nie: na koi su oni svako svoje pravo, ako su kakvo baš i imali, lane na Svibijanskom Saboru u Zagrebu toržestveино odkazali: kojega su žiteli izključitelно Srbli, odjako niovi vječiti neprijatelji: i koi bi u najnovija vremena po Horvatima hiljadu puta pod Mađare podpaо bio! [...] er se Horvati i Srbli Horvatomani [...] ednako pozivaju na to, da je sav Srem za Hrvate, i da nema u njemu duše, koja ne bi želela pod bana doći!*“ Isto.

²³⁵ Prijepis: „*Ime Horvata postalo je im sada, na jedanput tako mrzko i gusno, da se čuditi morate. Vjerujte mi, nie bilo dole nikada u većoj mjeri ogorčenja protiv Mađara! kao što je sada ovdje protiv Horvata! Svakiј ij se Srbин kloni kao kuge ili šuge.*“ Isto.

*Сремъ, као саставну частъ Войводине.*²³⁶ Uz to, u članku je navedeno carsko obećanje srpskom narodu glede Srijema i granica tzv. Srpske Vojvodine koje je glasilo: „вѣрный Србы! чрезъ ваше племените тежиѣ одузели сте Сремъ одъ Мађара, и вашомъ войскомъ на пушку отели Сремъ одъ Мађара, и будући у Срему понайвыше Срби жійве, то ћу я, кадъ будемъ утврђиво предѣль Правителства народу већъ обезбеђеногъ собственогъ Войводе, онда главно призрение на Сремъ имати, и Сремъ ће ми бити основоопредѣленіе рѣшаваня и утврђенія граница Войводине“.²³⁷ S jedne strane, valja uočiti kako car, iako ističe da u Srijemu žive ponajviše Srbi, ne tvrdi da su Srbi oslobodili Srijem već koristi riječi „*одузели*“ i „*отели*“ („*oduzeli*“ i „*oteli*“). S druge strane, car je svoja obećanja ispunio: tzv. Srpska Vojvodina uzdignuta je na razinu krunovine na čelu s vojvodom, a dio Srijema, u kojemu su živjeli pretežito Srbi, ušao je u sastav novoosnovane krunovine. Upravo su Hrvati podnijeli najveću žrtvu pri krojenju novih granica unutar Monarhije jer su se morali odreći dijela Srijema, koji je stotinjak godina ranije carica i kraljica Marija Terezija, zajedno s ostatkom Srijema te Virovitičkom i Požeškom županijom pripojila Kraljevini Slavoniji te vratila pod jurisdikciju Hrvatskog sabora i bana.²³⁸

Pitanje pripadnosti i statusa Srijema tijekom revolucija 1848. i 1849. godine vrlo je opširna i kompleksna tema koja zasigurno zahtijeva najmanje poseban rad, koji će biti u potpunosti predan ovoj tematici. U ovome smo poglavlju istaknuli samo dio problematike, napose one koja se tiče članka VII. kojega su, kao što smo prikazali u više primjera, onodobni vodeći ljudi pogrešno ili proizvoljno tumačili. Netrpeljivost je pojedinih Srba prema banu Jelačiću, koji je, kako je vrijeme prolazilo sve više uočavao ovaj problem, polagano jačala te je dosegla svoj vrhunac i izašla na vidjelo u trenutku kada Jelačić više nije bio od političke koristi rečenim saveznicima. Naposljetku, sudbinu Srijema nisu krojili niti Hrvati niti Srbi već bečki vodeći politički krugovi, kojima je u interesu bilo održati mir i odanost svojih podanika te istovremeno onemogućiti im etničko-nacionalno ujedinjenje čime bi se ugrozila austrijska dominacija unutar Monarhije.

²³⁶ Prijepis: „*Prošlogodišni Sabor Trojedne Kraljevine Horvatske, Slavonije i Dalmacije u Zagrebu, priznao je Vojvodinu, provincialnij i vojenin Srem, kao sastavnu čast Vojvodine.*“ *Позорникъ Войводине Србіе* (Zemun), 10. 11. 1849., 228.

²³⁷ Prijepis: „*Vjernij Srbi! črez vaše plemenite težije oduzeli ste Srem od Mađara, i vašom vojskom na pušku oteli Srem od Mađara, i budući u Sreму ponajviše Srbi žijve, to ću ja, kad budem utvrđivo predjel Pravitelstva narodu već obezbeđenog sobstvenog Vojvode, onda glavno prizrenije na Srem imati, i Srem će im biti основоопредјеленіе рјешаванја и утврђенія граница Vojvodine.*“ Isto.

²³⁸ SRŠAN, DOBRICA, prir., *Zapisnici sjednica Srijemske županije 1745. – 1759.*, 21.

7. Zaključak

Vukovar je tijekom revolucija bio, koliko etnički toliko i politički podijeljen grad. Ova je podijeljenost stanovništva grada Vukovara na pristalice mađarske, odnosno narodne stranke, nerijetko pridonosila jačanju napetosti, a u nekim slučajevima uzrokovala i otvorene sukobe među građanima i seljacima, što je, s jedne strane, otežavalo rad županijskom vodstvu te, s druge strane, ugrožavalo položaj Srijema unutar revolucionarnih zbivanja. Zbog nemira i nesigurnosti, sjednice županijske skupštine često su održavane uz prisutnost i zaštitu vojske ili narodne straže. Koliko je jak utjecaj u Vukovaru imala mađarska stranka, koja je potporu pronalazila u prvom podžupanu Srijemske županije Josipu Žitvaju, govori nam činjenica da su pristalice narodne stranke svoje sjednice županijske skupštine, koje su za cilj imale obračun sa srijemskim mađaronima i pozicioniranje Srijemske županije na stranu Trojedne kraljevine, čak i uz prisutnost i predsjedanje bana Jelačića morale održati izvan Vukovara – u Erdeviku i Iloku. Ipak, valja razlikovati potporu mađarskoj stranci i pripadnost etničkoj skupini. Zaista, većina vukovarskih pristalica mađarske stranke vjerojatno nisu bili etnički Mađari, niti su razumjeli mađarski jezik, već su u mađarskim slobodarskim idejama pronašli otpor prema starom sustavu vlasti, napose oni nižeg statusa, koje je stari feudalni sustav neprestano iskorištavao. Pritom valja istaknuti kako je Srijemska županija donijela zakone o ukidanju kmetsva nekoliko tjedana prije bankskog proglašenja. Ipak, Josip Žitvaj, uza sav svoj politički utjecaj i potporu mađarske vlade, nije mogao zaustaviti uvođenje hrvatskog jezika kao službenog jezika Srijemske županije, spriječiti objavu bankskih proglašenja te odvratiti županiju od prihvaćanja zagrebačke politike. Nakon što je narodna stranka u Erdeviku smijenila vodeće mađarone, podvrgnula ih prijekom sudu te vlast u županiji povjerala Ivanu Dubravaju, neprestane pljačke i upadi srpskih pobunjenika dovelo je županiju u stanje nalik anarhiji, što je naposljetku, unatoč Jelačićevom posjetu Srijemu u cilju osnaživanja narodne stranke, omogućilo Žitvaju kratkotrajnu obnovu vlasti. Mađarska je vlast konačno dokinuta tek intervencijom vojske. No, porazom mađarona ojačao je srpski nacionalizam, koji je za tzv. Srpsku Vojvodinu prisvajao cjelokupan Srijem. Iako je patrijarh Rajačić imao jak utjecaj u istočnom dijelu, zapadni dio Srijema, uz zalaganje Ivana Dubravaja, pozicionirao se uz bana Jelačića. Osim Dubravaja, među uglednim pristalicama Jelačićeve politike bio je grof Hugo Filip Karlo Eltz, gospodar Vukovarskog vlastelinstva koje se protezalo velikim dijelom zapadnog Srijema. Povjerenje koje su narodnjaci polagali u mladog grofa, kojega se kasnije olako i neopravdano optuživalo kao mađarona, očituje se u njegovom imenovanju za člana Odbora za pomirenje s Ugarskom od strane hrvatskoga bana te činjenicom da je tijekom sjednice županijske skupštine u Erdeviku, kada su

mnoge pristalice mađarske stranke podvrgnute prijekom sudu, grof Eltz izravno preporučeno banu Jelačiću. Njegovim je ubojstvom, čiji su počinitelji srpski vojnici pristigli iz istočnog dijela Srijema, obezglavljeno Vukovarsko vlastelinstvo te bačeno, zajedno sa zapadnim dijelom Srijema, u stanje opće anarhije, što je omogućilo Rajačiću i Glavnom odboru da proširi svoj utjecaj i opravda svoje pretenzije na cjelokupan Srijem. Dakle, ubojstvo, za koje naposljetku nitko nije odgovarao, je bilo politički motivirano. Osim toga, srpsko je vodstvo svoje težnje opravdavalo pogrešno tumačeći Članak VII. Hrvatskog sabora iz 1848. godine, tvrdeći da su njime Hrvatski sabor i ban predali Srijem tzv. Srpskoj Vojvodini. Zapravo, članak izričito navodi predaju Srijema jedino u slučaju političkog saveza Trojedne kraljevine i tzv. Srpske Vojvodine, odnosno kada bi, de facto, tvorile jedan politički entitet. Radilo se o vrlo mudrom potezu bana Jelačića, u kojemu bi Srijem, neovisno o ishodu, ostao unutar istog političkog entiteta – kao dio Kraljevine Slavonije ili tzv. Srpske Vojvodine. Naposljetku su dogovori, sporazumi i prisvajanja pala u vodu jer je o razgraničenju, u konačnici, odlučivao Beč. Zapadni dio Srijema, odveć odan banu i Zagrebu, ostao je dio Trojedne kraljevine, a istočni je dio pripojen novoosnovanoj krunovini Vojvodini Srbiji (Srpsko Vojvodstvo) i Tamiškom Banatu, izuzev Vojne Granice, koja je obnovljena u svojim predrevolucionarnim granicama.

Povijest grada Vukovara tijekom revolucija 1848. i 1849. godine izrazito je kompleksna tema, koja je u historiografiji neopravdano zapostavljena te zahtijeva opsežna daljnja istraživanja. Među nedovoljno obrađenim tematikama, koja zasigurno zahtijevaju daljnja istraživanja, ističemo: sjednice skupštine Srijemske županije tijekom 1848. godine, život grofa Huga Filipa Karla Eltza, ali i povijest vukovarske grane obitelji Eltz, te djelovanje i utjecaj Narodne stranke u Vukovaru.

Popis izvora i literature

Izvori

Novine

Аgramer Zeitung (Zagreb), 1848.

Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske (Zagreb), 1848.

Позорникъ Войводине Србије (Zemun), 1849.

Saborske novine (Zagreb) 1848.

Сербске народне новине (Pešta), 1848.

Србске новине (Beograd), 1848.

Arhivski izvori

HR-HDA-31-Srijemska županija: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 31, Srijemska županija.

HR-DAVU-VK-561-Vukovarsko vlastelinstvo: Hrvatska, Državni arhiv u Vukovaru, Vukovar, fond VK-561, Vukovarsko vlastelinstvo.

Objavljeni izvori

ЧАЛИЋ, Боровој. „Догађаји вуковарски 1848. године“. *Istraživanja, Journal of historical research* (2011), br. 22: 247-254.

DEŽELIĆ, Velimir. *Града за повјест књижевности хрватске, књига 6.: Писма писана дру. Лјудевиту Гају и неки његови саставци*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1909.

ГАВРИЛОВИЋ, Славко. „Записи Косте Михајловића из Вуковара о револуцији 1848–49“. У: *Зборник за друштвене науке 29*, ур. Рајко Николић, Рајко Веселиновић, Славко Гавриловић, Арпад Лебл, Светислав Марић. Нови Сад: Матица српска, 1961, 111–115.

IVELJIĆ, Iskra; KOLANOVIĆ, Josip; STANČIĆ, Nikša, prir. *Hrvatski državni sabor 1848, sv. 1*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2001.

KOLANOVIĆ, Josip; LAZANIN, Sanja; MARJANIĆ, Danijela, prir., *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 3. Zagreb: Hrvatski državni arhiv: FF Press, 2008.

NEUSTÄDTER, Josip. *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od 1848.*, sv. 1. Zagreb: Školska knjiga, 1994.

NEUSTÄDTER, Josip. *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od 1848.*, sv. 2. Zagreb: Školska knjiga, 1998.

SRŠAN, DOBRICA, prir., *Zapisnici sjednica Srijemske županije = Prothocolla congregationum comitatus Syrmienensis, knjiga 1: 1745. – 1759.* Vukovar: Državni arhiv u Vukovaru; Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2014.

Literatura

BALTA, Ivan. *Slavonija i Srijem 1848. i 1849. godine: hrvatsko-mađarski odnosi.* Vinkovci: Privlačica, 200.

BELAVIĆ, Placido. *Crtice iz prošlosti Vukovara.* Vukovar: Tiskara Novo doba, 1927.

CARPENTIER, Jean; LEBRUN, François, prir. *Povijest Francuske.* Zagreb: Barbat, 1999.

CRLENJAK, Brane. *Ribolov u Vukovaru kroz stoljeća.* Vukovar: Gradski muzej Vukovar, 1987.

DRAGO, Roksandić, ur., *Trojedna Kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija u Habsburškoj Monarhiji 1848./1849. : od ustavnih sloboda Ferdinanda I. do proglašenja Oktroiranog ustava Franje Josipa I. u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.* Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2021.

ГАВРИЛОВИЋ, Славко. *Срем у револуцију 1848-1849.* Београд: Научно дело, 1963.

HORVAT, Rudolf. *Ban Jelačić, sv. 1: Hrvatski pokret 1848.* Zagreb: Colorprint, 1990.

HORVAT, Rudolf. *Srijem: naselja i stanovništvo.* Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2000.

KARAMAN, Igor; FELETAR, Dragutin; HORVAT, Vlado; JURČEVIĆ, Josip; KARAČ, Zlatko; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, Nives; MARIĆ, Ružica; POTREBICA, Filip; TOMIČIĆ, Željko; WERTHEIMER-BALETIĆ, Alica. *Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu.* Koprivnica: Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994.

KONTLER, László. *Povijest Mađarske: Tisuću godina u Srednjoj Europi*. Zagreb: Srednja Europe, 2007.

MIJATOVIĆ, Anđelo. *Ban Jelačić*. Zagreb: Mladost, 1990.

RUKAVINA, Vlatko. *Srijemski i podunavski biseri: hrvatski doprinos Srijemu*. Zagreb: vlastita naklada: Nova stvarnost, 2001.

SZABO, Agneza. „Hrvatska grana grofova Eltz vukovarskih u nacionalnoj povijesti i kulturi“. U: *X. godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, ur. Renata Tišler, Nikola Mak. Osijek: Njemačka narodnosna zajednica: Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, 2003, 11-21.

ŠIDAK, Jaroslav. *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848-49*. Zagreb: Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest, 1979.

ŠIŠIĆ, Ferdo. *Pregled povijesti hrvatskoga naroda: od najstarijih dana do godine 1873*. Zagreb: Matica hrvatska, 1916.

VALENTIĆ, Mirko, ur.; HORBEC, Ivana, prir. *Hrvatska na tajnim zemljovidima XVIII. i XIX. stoljeća, knjiga 4: Srijemska županija*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001.

VALENTIĆ, Mirko, ur., *Hrvatska 1848. i 1849. : zbornik radova*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001.

ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Zlata. „Slavonija, Srijem i Baranja u 19. stoljeću“. U: *Biblioteka povijest Hrvata, sv. 6.: Temelji moderne Hrvatske: Hrvatske zemlje u »dugom« 19. stoljeću*, ur. Vlasta Švooger i Jasna Turkalj. Zagreb: Matica hrvatska, 2016, 379-412.

ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, „Vukovarsko-srijemska županija od revolucije 1848. do Prvog svjetskog rata“. U: *Vukovarsko-srijemska županija – prostor, ljudi identitet*, ur. Dražen Živić. Zagreb; Vukovar: Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar": vukovarsko-srijemska županija, 2012., 137-146.

Internetske stranice

„alodij“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristup ostvaren 9.8.2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/alodij>

„Jelačić, Josip“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristup ostvaren 9.8.2024. <https://enciklopedija.hr/clanak/jelacic-josip>

„HRABOVŠZKY, János“. *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*. Pristup ostvaren 26. 8. 2024. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/hrabovszky-janos>

Prilozi

Tablica 1. Popis stanovništva grada Vukovara 1857. godine.

Tablica 2. Demografska slika Srijemske županije 1840. godine prema Alexins von Fegensu.

Slika 1. Pismo bana Jelačića vukovarskom Poglavarstvu i općini. 29. V. 1848. (Gradski muzej Vukovar, stalni postav)

Slika 2. Podžupan Ivan Dubrovay. Druga polovina XIX. stoljeća. Ulje na platnu. (Gradski muzej Vukovar, stalni postav)

Slika 3. Pogled na Vukovar, Josip Franjo Mücke. Sredina XIX. stoljeća. Ulje na platnu. (Gradski muzej Vukovar, stalni postav)

Slika 4. Hugo Philipp Karl Franz Johann Nepomuk Graf zu Eltz-Vukovar (© Burg Eltz)

Slika 5. Dvorac Eltz u Vukovaru, Josip Franjo Mücke. Sredina XIX. stoljeća. Ulje na platnu. (Gradski muzej Vukovar, stalni postav)